

Ensamkommande barn och unga

Handbok för socialtjänsten

Denna publikation skyddas av upphovsrättslagen. Vid citat ska källan uppges. För att återge bilder, fotografier och illustrationer krävs upphovsmannens tillstånd.

Publikationen finns som pdf på Socialstyrelsens webbplats. Publikationen kan också tas fram i alternativt format på begäran. Frågor om alternativa format skickas till alternativaformat@socialstyrelsen.se

ISBN	978-91-7555-519-5
Artikelnummer	2020-2-6588
Omslagsfoto	Image Source / Peter Muller
Publicerad	www.socialstyrelsen.se , februari 2020

Förord

Kommunen har ansvaret för det praktiska mottagandet av asylsökande barn som kommer till Sverige utan sina vårdnadshavare. Barnen ska erbjudas ett tryggt och säkert boende och få det stöd som de behöver i övrigt.

Socialtjänstens handläggning sker på i princip samma sätt oavsett om det är ett ensamkommande barn eller ett annat barn som är i behov av socialtjänstens insatser. Samtidigt behöver socialtjänsten ta hänsyn till den specifika situation som ensamkommande barn befinner sig i. Handläggningen av ärenden som gäller ensamkommande barn påverkas också av regler som har att göra med asylprocessen. Det gäller inte minst när barnet fyller 18 år eller registreras som 18 år hos Migrationsverket. Denna handbok ska därför ses som ett komplement till Socialstyrelsens övriga handböcker om utredning, placering och uppföljning av ärenden inom socialtjänsten som rör barn och unga och tillämpningen av lagen med särskilda bestämmelser om vård av unga. Innehållet i handboken bygger i huvudsak på lagstiftning, förarbeten, Socialstyrelsens föreskrifter och allmänna råd, rättsfall och beslut från Justitiebudsmannen (JO).

Handboken har skrivits av juristen Maria Stensson i samarbete med utredaren Marie-Anne Karlsson. Mariana Näslund Blixt har varit ansvarig enhetschef. Handboken ersätter den handbok som publicerades år 2016.

Olivia Wigzell
Generaldirektör
Socialstyrelsen

Innehåll

Förord	3
Inledning.....	9
Innehåll och avgränsning	9
Professionellt socialt arbete i barn- och ungdomsvården	9
Förklaring av vissa begrepp	10
Förkortningar.....	10
Ensamkommande barn.....	11
Definitionen av ensamkommande barn	11
Grundläggande statistik.....	11
Utsatthet och behov hos ensamkommande barn	12
Ensamkommande barns grundläggande rättigheter	13
Föräldrabalken.....	13
Barnkonventionen	13
Rättigheter som är centrala för ensamkommande barn	14
Rättigheter som följer av annan lagstiftning	17
Diskrimineringslagen.....	17
God man för ensamkommande barn	18
Uppdraget som god man	19
Krav på den som utses till god man	19
Den gode mannens roll i asylärendet	20
Godmanskapets upphörande	20
Om den gode mannen visar sig olämplig	20
Migrationsverkets ansvar under asylprocessen	22
Ansvarigt land enligt Dublinförordningen.....	22
Anvisning till kommun	22
Åldersbedömning.....	23
Betydelsen av Migrationsverkets tillfälliga beslut om ålder för andra myndigheter.....	24
Dagersättning och särskilt bidrag	25
Asylutredning.....	25
Reglerna om uppehållstillstånd	25
Upphållstillstånd för skyddsbehövande.....	26
Upphållstillstånd på grund av synnerligen ömmande omständigheter	26
Upphållstillstånd för gymnasiestudier.....	27
Avslag på ansökan om asyl	28

Krav på ordnat mottagande i hemlandet	28
Hinder för verkställighet	28
Kommunens ansvar för ensamkommande barn under asylprocessen	30
Ansvarig kommun	30
Överflyttning av ärenden mellan kommuner.....	30
Försörjning.....	31
Skola.....	31
Socialnämndens ansvar för samverkan	31
Hälso- och sjukvårdsinsatser för ensamkommande barn och unga.....	32
Hälsoundersökningar	32
Socialnämndens utredningsansvar i ärenden gällande ensamkommande barn.....	35
Utredning i ankomstkommunen	35
Utredning i anvisningskommunen	36
Att utreda ett ensamkommande barns behov	37
Utredningens genomförande.....	37
Utredningens innehåll.....	37
Vårdplan.....	37
Ensamkommande barn med funktionsnedsättning	38
Ensamkommande barn som uppges vara giffa.....	38
Ensamkommande barn som avviker eller försvinner	39
När kan ett ärende som rör ett försvunnet barn avslutas?	41
Stöd och skydd vid tecken på människohandel och exploatering ...	41
Möjligheten att polisanmäla misstanke om brott mot barn	42
Socialnämndens ansvar för placering	44
Placeringsformer	44
Familjehemsplacering i nätverket.....	45
Placering av ett ensamkommande barn som har barn	45
En placering enligt SoL förutsätter samtycke	46
Förutsättningar för vård enligt LVU	46
När det inte går att placera ett barn	46
Begränsade möjligheter att placera ensamkommande barn i annan kommun	47
Socialnämndens ansvar för vården	49
God vård	49
Lämplig utbildning	49
Behövlig hälso- och sjukvård	49
Egenvård	50
Kontakt och umgänge med anhöriga	50
Föräldrar och anhöriga i hemlandet	50

Syskon och andra närstående i Sverige	51
Genomförandeplan	51
Uppföljning av vården.....	52
Kompletterande insatser kan behövas.....	53
När en omplacering av barnet övervägs	54
Socialnämndens ansvar sedan vård enligt SoL har upphört.....	55
Det asylsökande barnet fyller 18 år eller registreras som 18 år	56
Bistånd enligt LMA.....	56
Bistånd enligt SoL.....	56
Vård enligt LVU	57
Statlig ersättning vid stora vårdbehov	57
Sekretess m.m. vid bedömning av att den asylsökande är över 18 år ..	58
Barnet får uppehållstillstånd	59
Migrationsverkets ansvar upphör	59
Folkbokföring	59
Särskilt förordnad vårdnadshavare	59
Uppdraget och krav på den som utses till vårdnadshavare	60
Utredning och ansökan	60
Förordnandets upphörande	61
Om föräldrarna anländer till Sverige	61
Socialförsäkringsförmåner och studiestöd.....	61
Barnet med uppehållstillstånd fyller 18 år.....	62
Ensamkommande barn som är kvotflyktingar	63
Om barnet får avslag på sin asylansökan	65
Stöd mellan avslag och återvändande	65
Återvändande för unga som har fyllt 18 år.....	66
Den unge ska själv ordna sin hemresa	66
Den unges rättigheter i avvaktan på verkställighet	66
Familjeåterförening m.m.	67
Föräldrarna har beviljats uppehållstillstånd på grund av anknytning till barnet	67
Föräldrarna är asylsökande	68
Referenser	69

Inledning

Innehåll och avgränsning

Handboken riktar sig i första hand till socialsekreterare och beslutsfattare inom socialtjänsten, som har ansvar för handläggning av ärenden som rör ensamkommande barn. Barnen kan ansöka om asyl vid ankomsten till Sverige eller i ett senare skede när de påträffas av myndigheter. De kan också komma till Sverige som kvotflyktingar, vilket innebär att de har uppehållstillstånd redan när de anländer.

Syftet med handboken är att beskriva socialnämndens ansvar för ensamkommande barn utifrån gällande regelverk samt att belysa barnens rättigheter. Handboken tar även upp de bestämmelser som styr socialtjänstens handläggning av ärenden i de fall då socialnämnden har ett fortsatt ansvar efter det att ett barn blir 18 år. Ett särskilt kapitel handlar om socialtjänstens ansvar när ett ensamkommande asylsökande barn fyller 18 år eller registreras som 18 år av Migrationsverket.

Ensamkommande barn har behov av insatser från flera aktörer. Även om handboken främst beskriver socialnämndens ansvar och uppgifter berörs översiktligt även vissa andra myndigheters ansvar, särskilt Migrationsverkets, i den mån det har betydelse för socialtjänstens handläggning.

Handboken beskriver inte socialtjänstens arbete med ensamkommande barn som vistas i landet utan att ansöka om asyl eller asylsökande barn som inte är ensamkommande.

Professionellt socialt arbete i barn- och ungdomsvården

Handboken är avsedd att användas inom ramen för ett professionellt socialt arbete i barn- och ungdomsvården. Ett sådant arbete styrs av barnets eller den unges bästa och genomförs tillsammans med barn, unga och deras närstående. Kärnan i det sociala arbetet är möten för positiva och varaktiga förändringar. Det gäller också i komplexa situationer där förhållandena kan vara osäkra och det kanske inte går att få samtycke till insatser.

Grundläggande för ett professionellt förhållningssätt är att den enskilde yrkesutövaren reflekterar över sin yrkesroll och över värderingar och normer som kan påverka arbetet. Till ett professionellt arbete hör att använda relevanta kunskaper, färdigheter och förhållningssätt samt att förstå vad rättssäkerhet och god förvaltning innebär. Samverkan med andra verksamheter är också centralt. Den enskilde yrkesutövaren behöver dessutom få stöd av en organisation som arbetar professionellt och själv bidra till att utveckla verksamheten.

Förklaring av vissa begrepp

Med *barn* avses personer under 18 år.

Benämningen *ensamkommande barn* avser både barn som är i asylprocess och barn som har fått uppehållstillstånd i Sverige. När benämningen *asylsökande barn* används beror det på att regelverket, exempelvis på skolans och hälso- och sjukvårdens områden, omfattar den vidare målgruppen, dvs. även barn som kommer med sina asylsökande föräldrar.

Med *unga* avses personer som har fyllt 18 men inte 21 år.

Om inte annat anges avses med barn som har *uppehållstillstånd* både barn med tidsbegränsat och med permanent uppehållstillstånd.

I texten växlas mellan *socialnämnden* och *socialtjänsten*. Socialnämnden används framförallt när det lagstadgade ansvaret åsyftas, medan socialtjänsten används vid beskrivningar som rör socialsekreterarens direkta handläggning.

Förkortningar

BBIC	Barns behov i centrum
BrB	Brottsbalken
CSN	Centrala studiestödsnämnden
Dnr	Diarienummer
DO	Diskrimineringsombudsmannen
FB	Föräldrabalken
FL	Förvaltningslagen
HFD	Högsta förvaltningsdomstolen
HSLF-FS	Gemensam författningssamling avseende hälso- och sjukvård, socialtjänst, läkemedel, folkhälsa m.m.
HVB	Hem för vård eller boende
JO	Justitieombudsmannen
IÅL	Lag om vissa internationella rättsförhållanden rörande äkten- skap och förmynderskap
Lgeb	Lagen om god man för ensamkommande barn
LMA	Lagen om mottagande av asylsökande m.fl.
LSS	Lagen om stöd och service till vissa funktionshindrade
LVM	Lagen med särskilda bestämmelser om vård av missbrukare
LVU	Lagen med särskilda bestämmelser om vård av unga
MFoF	Myndigheten för familjerätt och föräldraskapsstöd
NMT	Nationellt metodstöd mot prostitution och människohandel
OSL	Offentlighets- och sekretesslagen
Prop.	Proposition
SBU	Statens beredning för medicinsk och social utvärdering
SiS	Statens institutionsstyrelse
SKR	Sveriges Kommuner och Regioner
Skoll	Skollagen
SoF	Socialtjänstförordningen
SoL	Socialtjänstlagen
SOSFS	Socialstyrelsens författningssamling
Utl	Utlänningslagen

Ensamkommande barn

Definitionen av ensamkommande barn

Med ensamkommande barn avses ett barn under 18 år som vid ankomsten till Sverige är skilt från båda sina föräldrar eller annan ställföreträdare.¹

1 b § lagen (1994:137) om mottagande av asylsökande m.fl., LMA

I 2 och 3 §§ finns särskilda bestämmelser om mottagande av barn under 18 år som vid ankomsten till Sverige är skilda från båda sina föräldrar eller från någon annan vuxen person som får anses ha trätt i föräldrarnas ställe, eller som efter ankomsten står utan sådan ställföreträdare (ensamkommande barn)



Det finns inte någon uttrycklig reglering om när ett barn inte längre är att anse som ensamkommande. Högsta förvaltningsdomstolen (HFD) har uttalat att det är naturligt att utgå ifrån att barnet inte längre behöver omfattas av de regler som gäller för ensamkommande barn när en förälder, eller någon annan som trätt i förälders ställe, anländer till Sverige och faktiskt tar hand om barnet, eller får vårdnaden överflyttad till sig genom rättsens beslut. De regler som gäller ensamkommande barn motiveras ytterst av att barnen i sina föräldrars frånvaro är i behov av särskilda åtgärder för att kompensera för det stöd och den omvårdnad som en förälder annars förväntas ge.²

Ett ensamkommande barn som själv är förälder omfattas av samma regler som andra ensamkommande barn, till exempel när det gäller god man, utredningsskyldighet och skolgång. Barn till ensamkommande barn omfattas inte av dessa regler, om de inte är skilda från sina föräldrar.

Grundläggande statistik

Antalet ensamkommande barn som har anvisats och tagits emot i kommunerna har varierat under senare år. År 2012 sökte t.ex. 3 578 ensamkommande barn asyl i Sverige, varav 16 procent var flickor. Siffran kan jämföras med år 2015 när 35 369 ensamkommande barn anlände och sökte asyl, utav vilka 8 procent var flickor. Därefter har antalet minskat igen. År 2017 var antalet ensamkommande asylsökande barn 1336 och år 2019 uppgick antalet till 902, samtidigt som andelen flickor ökade till 22 respektive 28 procent.

¹ Med att en vuxen person har trätt i förälders ställe avses enligt förarbetena att personen i fråga på grund av lagen eller sedvanan i den stat där barnet senast hade sin hemvist har ställning som vårdnadshavare för barnet. Till denna kategori hör även personer som enligt ett domstolsavgörande som erkänns här i landet är vårdnadshavare för barnet. Det centrala bör alltså vara att den vuxne av svenska myndigheter erkänns som företrädare för barnet, prop. 2005/06:46 s.37 f.

² HFD:s dom den 29 april 2016 i mål nr 2262-15.

Flickorna utgör en betydligt större andel av de ensamkommande barnen bland de yngre än bland de äldre barnen.³

De ensamkommande barn som har ansökt om asyl under år 2019 kommer till största del från Syrien, Marocko, Somalia och Afghanistan. Könsfördelningen skiljer sig till viss del mellan länderna. Pojkarna kommer främst från Marocko, Syrien och Afghanistan medan flickorna främst kommer från Somalia, Syrien och Afghanistan.⁴

Antalet kvotflyktingar som har mottagits för så kallad vidarebosättning i Sverige har ökat under senare år. Kvotflyktingar är flyktingar som har beviljats asyl före inresa i landet. Under 2018 och 2019 fick Migrationsverket i uppdrag av regeringen att utse 5000 kvotflyktingar för vidarebosättning i landet. En del av de som överfördes hit var ensamkommande barn.

Utsatthet och behov hos ensamkommande barn

Gemensamt för ensamkommande barn är att de har separerats från sina familjer och sitt hemland i en för många utvecklingsmässigt känslig ålder. Ofta har de också upplevt traumatiska händelser. Barnen kan komma ifrån länder präglade av hedersstrukturer och bära på erfarenheter av hedersrelaterat våld och förtryck.

Forskning visar att ensamkommande barn och unga som grupp är utsatta för flera riskfaktorer för att utveckla psykisk ohälsa och social problematik samtidigt som skyddsfaktorerna är färre än för unga generellt.⁵ Flera europeiska studier visar också att ensamkommande barn är särskilt utsatta för psykisk ohälsa. Psykisk ohälsa i form av ångest, depression och posttraumatiskt stressyndrom (PTSD) är vanligare hos ensamkommande barn jämfört med både barn som har kommit åtföljda av vårdnadshavare och barn i landet till vilket de flytt.⁶

Med detta sagt är det viktigt att komma ihåg att ensamkommande barn, liksom andra barn som placeras, inte är någon homogen grupp. Barnen har olika kön, ålder, bakgrund och erfarenheter med sig och bär på olika styrkor och upplever olika typer av svårigheter och problem vilket gör att barnens behov kan se olika ut. De professionella som möter ensamkommande barn behöver uppmärksamma både den utsatthet och de styrkor och förmågor som finns hos barnet.

När ensamkommande barn och unga själva har tillfrågats om faktorer som är betydelsefulla för deras integrering, hälsa och funktionsförmåga har framhållits bl.a. vägledning, stöd och kontinuitet. Även möjlighet till inflytande och självständighet i relation till vuxna är viktigt, liksom inflytande i boendet och tillgång till skola och fritidsaktiviteter.⁷

³ Migrationsverket, Asylsökande till Sverige under 2000–2018 och Migrationsverket, Inkomna ansökningar om asyl 2015, 2016, 2017 och 2018.

⁴ Migrationsverkets data för 2019.

⁵ Folkhälsomyndigheten. Regeringsuppdrag att kartlägga narkotikavanor bland ensamkommande barn och unga. Stockholm: Folkhälsomyndigheten; 2017.

⁶ Hagström A, Hollander A-C, Mittendorfer-Rutz E. Kartläggning av självskadebeteende, suicidförsök, suicid och annan dödlighet bland ensamkommande barn och unga. Stockholm: Karolinska institutet; 2018.

⁷ SBU, Rapport 294/2018, Stöd till ensamkommande barn och unga, Effekter, erfarenheter och upplevelser, Systematisk litteraturoversikt och etiska och samhällsrelaterade aspekter.

Ensamkommande barns grundläggande rättigheter

I det här kapitlet ges främst en beskrivning av barns grundläggande rättigheter som de kommer till uttryck i föräldrabalken, FB, och i FN:s konvention om barnets rättigheter, barnkonventionen.

När ett barn fyller 18 år omfattas hen inte längre av barnkonventionen eller de särskilda bestämmelser som gäller barn i FB. De mänskliga rättigheterna som kommer till uttryck i Regeringsformen, och i flera olika internationella överenskommelser⁸ som Sverige har åtagit sig att följa, gäller däremot både för barn, unga och vuxna.

Att inte utsättas för diskriminering är en av de mänskliga rättigheterna. I diskrimineringslagen (2008:567) finns ett förbud mot diskriminering i socialtjänstens verksamhet. Diskrimineringslagen behandlas kortfattat i slutet av detta kapitel.

Föräldrabalken

Barn i Sverige har enligt 6 kap. 1 § FB rätt till omvårdnad, trygghet och en god fostran. Barn ska behandlas med aktning för sin person och egenart och inte utsättas för kroppslig bestraffning eller annan kränkande behandling. Det är vårdnadshavaren som ansvarar för att barnets grundläggande behov blir tillgodosedda.

För ensamkommande asylsökande barn ankommer det på den gode mannen att se till att barnets behov enligt 6 kap. 1 § FB tillgodoses. Om barnet beviljas uppehållstillstånd ska istället en eller två särskilt förordnade vårdnadshavare utses.⁹

Barnkonventionen

De rättigheter som barn har enligt barnkonventionen är en del av de mänskliga rättigheter, vilka under lång tid fastställts genom olika internationella överenskommelser.¹⁰ Syftet med konventionen är att stärka barnets rättigheter genom att tydliggöra att barn är rättighetsbärare. Att ha ett *barnrättsperspektiv* i frågor som berör ensamkommande barn innebär att ha barnkonventionen som utgångspunkt och se frågan utifrån de rättigheter som varje barn har.¹¹

Från och med den 1 januari 2020 gäller artiklarna 1- 42 i konventionen som svensk lag. Enligt regeringen är ett införlivande av barnkonventionen i

⁸ Nämnas kan t.ex. Den europeiska konventionen angående skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna (EKMR) och FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning. EKMR gäller som lag i Sverige (1994:1219). Läs mer om mänskliga rättigheter på Kunskapsguiden, <https://kunskapsguiden.se/funktionshinder/Teman/manskliga-rattigheter/Sidor/Default.aspx> (hämtad 2019-12-04).

⁹ Prop. 2004/05:136 s. 39.

¹⁰ Prop. 2017/18:186 s. 59.

¹¹ Se t.ex. Barnrättsperspektiv, vad innebär det?, Sveriges kommuner och landsting 2018.

svensk rätt ett förtydligande av att de rättigheter som följer av barnkonventionen ska beaktas vid avvägningar och bedömningar som görs i beslutsprocesser i mål och ärenden som rör barn.¹²

Även tidigare har barnkonventionen haft stor betydelse. Sverige som konventionsstat har varit skyldigt att vidta alla lämpliga åtgärder för att genomföra rättigheterna i konventionen.¹³ Det har bland annat skett genom att svensk lagstiftning i vissa delar har omarbetats utifrån konventionens artiklar och att nya bestämmelser har förts in. Bestämmelser om barnets bästa och barnets rätt att komma till tals finns t.ex. i socialtjänstlagen (2001:453), SoL, och lagen med särskilda bestämmelser om vård av unga (1990:52), LVU.

Genom barnkonventionen har det instiftats en barnrättskommitté som bl.a. ger ut allmänna kommentarer för att staterna ska få vägledning i tolkningen av artiklarna i barnkonventionen.¹⁴ De allmänna kommentarerna är inte juridiskt bindande för konventionsstaterna, men kan ge ett viktigt stöd och ge viss vägledning vid tolkning och tillämpning av konventionen i Sverige.¹⁵ Barnrättskommittén har bland annat gett ut en allmän kommentar om behandlingen av ensamkommande barn och barn som har skilts från föräldrarna utanför ursprungslandet.¹⁶

Rättigheter som är centrala för ensamkommande barn

Barnkonventionen innehåller fyra grundläggande principer som är vägledande för tolkningen av övriga artiklar och som också har en egen självständig betydelse. De grundläggande principerna är

- Förbud mot diskriminering (artikel 2)
- Barnets bästa (artikel 3)
- Barnets rätt till liv och utveckling (artikel 6)
- Barnets rätt att uttrycka sina åsikter (artikel 12)

Utöver grundprinciperna har ensamkommande barn, precis som alla barn, en lång rad olika rättigheter. Nämnas kan t.ex. rätt till särskilt skydd och stöd för barn som tillfälligt eller varaktigt har berövats sin familjemiljö (artikel 20), rätt att skyddas mot faror av olika slag (se t.ex. artikel 19, 32-35), rätt till hälso- och sjukvård (artikel 24) samt rätt till utbildning (artikel 28). I artikel 23 erkänns specifikt rätten för barn med funktionsnedsättning att leva ett fullvärdigt och anständigt liv.

Barnkonventionen innehåller också en artikel som berör just ensamkommande barns rätt till skydd och stöd. Enligt artikel 22 ska konventionsstaterna vidta lämpliga åtgärder för att säkerställa att dessa barn får lämpligt skydd och humanitärt bistånd. Konventionsstaterna ska samarbeta med FN och andra behöriga organisationer för att skydda och bistå ett sådant barn och för att spåra föräldrarna eller andra familjemedlemmar, i syfte att barnet ska

¹² Prop. 2017/18:186 s. 73-75.

¹³ Artikel 4 barnkonventionen.

¹⁴ Barnrättskommittén övervakar också staternas framsteg i arbetet med att genomföra konventionen. Barnrättskommitténs allmänna kommentarer finns tillgängliga på Barnombudsmannen webbplats; <https://www.barnombudsmanen.se/barnombudsmannen/barnkonventionen/allmanna-kommentarer/>.

¹⁵ Se prop. 2017/18:186 s. 84 f.

¹⁶ Barnrättskommitténs allmänna kommentar nr 6.

kunna återförenas med sin familj. Om föräldrar eller andra familjemedlemmar inte kan påträffas ska barnet ges samma skydd som andra barn som av något skäl berövats sin familjemiljö.

Förbudet mot diskriminering

Enligt artikel 2.1 i barnkonventionen ska konventionsstaterna respektera och tillförsäkra varje barn inom deras jurisdiktion de rättigheter som anges i konventionen utan åtskillnad av något slag, oavsett barnets eller dess förälders eller vårdnadshavares ras, hudfärg, kön, språk, religion, politiska eller annan åskådning, nationella, etniska eller sociala ursprung, egendom, funktionsnedsättning m.m.

Enligt barnrättskommittén innebär förbudet mot diskriminering inte att alla barn ska behandlas exakt lika. Skyldigheten att inte diskriminera kan ibland kräva särskilda åtgärder för enskilda eller grupper av barn för att deras rättigheter ska bli tillgodosedda.¹⁷ Principen hindrar t.ex. inte, utan kan snarare kräva, en differentiering på grundval av olika skyddsbehov, till exempel sådana som är en följd av ålder eller kön.¹⁸

Barnets bästa

En annan av barnkonventionens grundprinciper är barnets bästa. Av artikel 3.1 i barnkonventionen framgår att vid alla åtgärder som rör barn ska i första hand beaktas vad som bedöms vara barnets bästa.

Principen innefattar bland annat en rätt för barnet att få sitt bästa bedömt i beslut som gäller barnet.¹⁹ Barnrättskommittén betonar att barnets bästa är ett flexibelt begrepp vars innebörd måste bedömas och fastställas med utgångspunkt i de specifika omständigheter som gör barnet unikt. Barnets rätt att uttrycka sina åsikter är en viktig faktor att ta hänsyn till vid bedömning och fastställande av barnets bästa.²⁰

För att avgöra vad som är barnets bästa krävs i ärenden som gäller ensamkommande barn enligt barnrättskommittén en tydlig och heltäckande bedömning av barnets identitet, inklusive hans eller hennes nationalitet, uppväxt, etniska, kulturella och språkliga bakgrund, särskilda utsatthet och behov av skydd.²¹

Principen om barnets bästa innebär enligt barnrättskommittén också att beslutsfattaren behöver motivera på vilket sätt hänsyn har tagits till barnets bästa, dvs. vad som beslutsfattaren ansett vara barnets bästa, vilka kriterier detta grundas på och hur barnets intressen vägts mot andra intressen.²²

Principen om barnets bästa kommer till uttryck i exempelvis 1 kap. 2 § SoL och i 1 § LVU. Där framgår att vid beslut eller andra åtgärder som rör vård- eller behandlingsinsatser för barn ska vad som är bäst för barnet inte bara beaktas, utan vara *avgörande*.

Barnets rätt till liv och utveckling

Även barnets rätt till liv, överlevnad och utveckling i artikel 6 är en grundläggande princip i barnkonventionen. Ordet ”utveckling” ska, enligt barnrättskommittén, tolkas i dess vidaste bemärkelse, som ett helhetsbegrepp som

¹⁷ Se barnrättskommitténs allmänna kommentar nr 5, p. 12.

¹⁸ Barnrättskommitténs allmänna kommentar nr 6, p. 18.

¹⁹ Se barnrättskommitténs allmänna kommentar nr 14, p. 6 a.

²⁰ Barnrättskommitténs allmänna kommentar nr 14, p. 32 och 52 f.

²¹ Barnrättskommitténs allmänna kommentar nr 6, p. 20.

²² Barnrättskommitténs allmänna kommentar nr 14, p. 6c.

omfattar barnets fysiska, mentala, andliga, moraliska, psykologiska och sociala utveckling.²³

Barnrättskommittén påtalar att i staternas skyldigheter enligt artikel 6 ingår att i största möjliga utsträckning skydda barnet mot våld och utnyttjande som äventyrar barnets rätt till liv, överlevnad och utveckling. Ensamkommande barn och barn som har skiljts från sina föräldrar är utsatta för olika risker som påverkar deras rätt enligt artikel 6, såsom människohandel eller annat utnyttjande.²⁴

Barnets rätt till delaktighet

Den fjärde grundprincipen i barnkonventionen är barnets rätt att fritt uttrycka sina åsikter i artikel 12. Konventionsstaterna ska tillförsäkra det barn som är i stånd att bilda egna åsikter rätten att fritt uttrycka dessa i alla frågor som rör barnet. Barnets åsikter ska tillmätas betydelse i förhållande till barnets ålder och mognad.

Artikeln återspeglar det förhållningssätt till barnet som konventionen uttrycker, nämligen barnet som bärare av rättigheter som ska vara delaktig i och ha inflytande över sitt liv.²⁵ Det är viktigt att notera att det är fråga om en rättighet, inte någon skyldighet för barnet att uttrycka sina åsikter.²⁶

Att barnet ska vara i stånd att bilda egna åsikter ska enligt barnrättskommittén inte ses som en begränsning, utan snarare som en skyldighet för konventionsstaterna att i största möjliga utsträckning bedöma barnets förmågor. Barn med funktionsnedsättning kan behöva förses med de kommunikationsverktyg som behövs för att de ska kunna uttrycka sina åsikter. Det gäller också små barn som kanske inte kan uttrycka sina åsikter verbalt. Enligt barnrättskommittén måste ansträngningar göras för att erkänna rätten att uttrycka åsikter för barn som tillhör minoritetsgrupper och ursprungsbefolkningar, flyktingbarn och andra barn som inte talar majoritetsspråket.²⁷ När det gäller ensamkommande barn påtalar barnrättskommittén vikten av att de får all relevant information, t.ex. om vad de har rätt till, vilka tjänster som finns, inklusive kommunikationshjälpmedel, om asylprocessen, om familjespårning och om situationen i ursprungslandet. Barnets åsikter behöver tas med i beräkningen vad gäller bl.a. förmynderskap, vård och boende. Informationen ska ges på ett lämpligt sätt, anpassat efter respektive barns mognad och kunskapsnivå.²⁸

Barnets rätt att framföra sina åsikter och bli hörd kommer till uttryck i bland annat 11 kap. 10 § SoL och 36 § LVU. Enligt 13 § förvaltningslagen, (2017:900), FL, ska en myndighet när det behövs använda tolk och översätta handlingar så att den enskilde kan tillvarata sin rätt.

²³ Se Barnrättskommitténs allmänna kommentar nr 5, p. 12.

²⁴ Barnrättskommitténs allmänna kommentar nr 6, p. 23.

²⁵ Barnrättskommitténs allmänna kommentar nr 12, p. 18.

²⁶ Barnrättskommitténs allmänna kommentar nr 12, p. 16.

²⁷ Se Barnrättskommitténs allmänna kommentar nr 12, p. 21.

²⁸ Barnrättskommitténs allmänna kommentar nr 6, p. 25.

Rättigheter som följer av annan lagstiftning

Ensamkommande asylsökande barn har även rättigheter som följer av annan lagstiftning. De har bl.a. rätt till en god man enligt lagen (2005:429) om god man för ensamkommande barn, Lgeb, och rätt till bistånd enligt lagen (1994:137) om mottagande av asylsökande m.fl., LMA.

Asylsökande barn har också vissa rättigheter enligt utlänningslagen (2005:716), UtIL. I fall som rör barn ska särskilt beaktas vad hänsynen till barnets hälsa och utveckling samt barnets bästa kräver. När barnet berörs av ett beslut ska barnet höras om det inte är olämpligt. Den hänsyn ska tas till vad barnet har sagt som barnets ålder och mognad motiverar.²⁹

Asylsökande barn har samma rätt till utbildning som andra barn enligt skollagen (2010:800), SkoL.

Diskrimineringslagen

Den svenska diskrimineringslagen syftar till att motverka diskriminering och på andra sätt främja lika rättigheter och möjligheter för alla. Lagen förbjuder diskriminering, bl.a. i socialtjänstens verksamhet.³⁰ Förbudet att diskriminera avser t.ex. bemötande, beslutsfattande, handläggning av ärenden samt information och rådgivning. Även underlåtenhet att agera avses.³¹

En förenklad beskrivning av diskriminering är att någon bemöts eller behandlas på ett sämre sätt än andra av skäl som har samband med någon av diskrimineringsgrunderna

- könsöverskridande identitet eller uttryck
- etnisk tillhörighet
- religion eller annan trosuppfattning
- funktionsnedsättning
- sexuell läggning
- ålder

Diskrimineringslagen förbjuder också missgynnande av personer med funktionsnedsättning på grund av bristande tillgänglighet. Med det menas att en aktör som omfattas av lagen låter bli att genomföra skäligen åtgärder för tillgänglighet eller genomför åtgärder som inte är tillräckliga. Åtgärder för tillgänglighet kan t.ex. handla om stöd eller personlig service, information och kommunikation samt anpassningar i den fysiska miljön.³²

Den som har blivit diskriminerad kan få rätt till diskrimineringsersättning efter beslut av domstol.

²⁹ 1 kap. 10 och 11 §§ UtIL.

³⁰ Angående innebörden av verksamhet inom socialtjänsten se prop. 2007/08:95, sid. 523.

³¹ Jfr prop. 2007/08:95 sid. 522.

³² Information om förbudet mot diskriminering finns på www.do.se. Angående bristande tillgänglighet se även prop. 2013/14:198.

God man för ensamkommande barn



Lagen (2005:429) om god man för ensamkommande barn (Lgeb)

2 § första stycket

Om barnet vid ankomsten till Sverige är skilt från båda sina föräldrar eller från någon annan vuxen person som får anses ha trätt i föräldrarnas ställe, ska överförmyndaren förordna en god man att i vårdnadshavares och förmyndares ställe ansvara för barnets personliga förhållanden och sköta dess angelägenheter.

3 § första stycket

Ansökan om god man får göras av Migrationsverket och av socialnämnden i den kommun där barnet vistas. Överförmyndaren får också självmant ta upp frågan.

Enligt Lgeb ska god man förordnas för ensamkommande barn. Det ska ske så snart det är möjligt. Det är socialnämnden i kommunen där barnet vistas alternativt Migrationsverket som kan ansöka om god man hos överförmyndaren. Överförmyndaren har också möjlighet att självmant ta upp frågan utan att någon ansökan har kommit in (3 § första och andra stycket Lgeb).

För att det i detta sammanhang ska anses att ett barn "vistas" i en viss kommun har det i anslutning till tidigare lagändringar till skydd för ensamkommande barn sagts att man bör kräva att barnet uppehåller sig där. Det har inte uppställts något krav på att barnet är varaktigt bosatt i kommunen. Att barnet vistas på ett anläggningsboende på orten har enligt förarbetena ansetts vara tillräckligt.³³ Vistelsekommun enligt Lgeb har en självständig betydelse och ska inte förväxlas med vistelsekommunen som enligt 3 § LMA med hänvisning till 2 a kap. SoL har ansvar för bistånd enligt SoL. I praktiken kommer vistelsekommun enligt 3 § Lgeb och 3§ LMA som regel vara samma kommun d.v.s. anvisningskommunen.

God man ska inte förordnas om det är uppenbart obehövt (2 § tredje stycket Lgeb). Som exempel nämns i förarbetena att det kan finnas skäl att underlåta att förordna god man för ett barn som inom en kortare tid kommer att fylla 18 år och inte i övrigt är i behov av någon som kan träda i hans eller hennes förmyndares och vårdnadshavares ställe. I ett sådant fall kan det räcka att barnet förses med ett offentligt biträde enligt UtIL, om så inte redan skett.³⁴

³³ Se prop. 1996/97:113 s. 22 och prop. 2004/05:136 s. 33.

³⁴ Prop. 2004/05:136 s. 49.

Uppdraget som god man

Uppdraget som god man består ytterst i att tillförsäkra barnet omvårdnad, trygghet och en god fostran. Den gode mannen ska träda i både vårdnadshavares och förmyndares ställe och därmed ansvara för barnets personliga förhållanden och sköta dess angelägenheter.

Då den gode mannen företräder barnet har hen samma juridiska ställning som en förälder. Utgångspunkten är därför att socialtjänsten behöver förhålla sig till den gode mannen på samma sätt som till andra vårdnadshavare. Däremot är det inte den gode mannens uppgift att fysiskt sörja för den dagliga omvårdnaden och tillsynen av barnet. I den gode mannens ansvar ingår t.ex. inte att handla mat, tvätta kläder, skjutsa barnet till skolan och till olika aktiviteter etc. Inte heller har hen någon försörjningsplikt gentemot barnet.

Gode mannens uppgifter som rör de *personliga angelägenheterna* kan vara att ansöka om uppehållstillstånd enligt UtlL, att biträda barnet i förhör hos Migrationsverket, att besluta i frågor om boende och hälso- och sjukvård, att ansöka om stöd enligt SoL och att medverka till återföring med barnets familj m.m. Den gode mannen behöver också se till att barnet anmäls till skolväsendet i den kommun där barnet vistas. De *ekonomiska angelägenheterna* innefattar att förvalta barnets tillgångar, ansöka om ekonomiska bidrag, teckna hyreskontrakt etc.³⁵

Den gode mannen behöver hålla sig informerad om barnets situation för att kunna genomföra sitt uppdrag och vid behov kunna vidta de åtgärder som bedöms nödvändiga. Det innebär regelbunden kontakt inte bara med barnet utan också med det hem som barnet vistas i och barnets skola. Det ankommer på den gode mannen att aktivt se till att dessa och andra kontakter kommer till stånd och upprätthålls. Den gode mannen ska vara det nav kring vilket barnets alla angelägenheter samordnas.³⁶

I likhet med vad som gäller för vårdnadshavare, bör den gode mannen ta den hänsyn till barnets synpunkter och önskemål som dess ålder och utveckling kan ge anledning till.³⁷ Om barnet har fyllt 15 år krävs samtycke både från den gode mannen och från barnet vid en placering (11 kap. 10 § SoL). Insatser enligt SoL i form av samtalskontakt eller kontaktperson kan barn över 15 år däremot själva samtycka till (3 kap. 6 b § SoL).

Den gode mannen omfattas inte av tystnadsplikt, men det ligger i uppdragets natur att det inte är lämpligt att denne för vidare något som barnet berättat i förtroende eller annan känslig information som kan skada barnet.³⁸

Krav på den som utses till god man

En god man ska vara erfaren, rättrådig och i övrigt lämplig för uppdraget. Personens lämplighet ska kontrolleras i den utsträckning som behövs. Vid bedömningen av lämpligheten för uppdraget ska överförmyndaren fästa särskild vikt vid den utsatta situation som barnet befinner sig i (4 § Lgeb).

³⁵ Se prop. 2004/05:136 s. 28 f samt Ny lag om god man för ensamkommande barn, SKR:s cirkulär nr 2005:58.

³⁶ Prop. 2004/05:136 s. 29 f.

³⁷ Prop. 2004/05:136 s. 29.

³⁸ Prop. 2004/05:136 s. 31.

Om socialnämnden i sin ansökan om god man lämnar förslag på en person bör nämnden, med hänsyn tagen till barnets ålder och mognad, ha hämtat in barnets inställning till förslaget innan ansökan görs.³⁹

Den gode mannens roll i asylärendet

Ett barn är inte formellt behörigt att själv ansöka om uppehållstillstånd. Den gode mannen ska ansöka om uppehållstillstånd för barnet, om det inte är uppenbart obehövligt (18 kap. 4 § UtlL). Om en god man inte är förordnad kan den som är förordnad som offentligt biträde ansöka om uppehållstillstånd för barnets räkning (se 18 kap. 3 § UtlL).

I den gode mannens roll ingår att stötta barnet under asylprocessen. I förarbetena anges att den gode mannen bör hålla sig informerad om hur barnets ansökan fortskrider och i det syftet stå i kontakt med barnets offentliga biträde som rättsligt företrädare barnet vid asylprövningen.⁴⁰ Angående den gode mannens roll vid åldersbedömning se kapitlet *Migrationsverkets ansvar under asylprocessen*.

Godmanskapets upphörande

Godmanskapet upphör utan särskilt beslut när barnet fyller 18 år. Förordnandet ska också upphöra

- om någon av barnets föräldrar, eller någon annan vuxen person som får anses ha trätt i föräldrarnas ställe, anländer till Sverige och är i stånd att utöva förmynderskapet och vårdnaden,
- om barnet varaktigt lämnar Sverige,
- om en särskilt förordnad vårdnadshavare enligt FB utses för barnet, eller
- om det är uppenbart att god man av någon annan anledning inte längre behövs (5 § Lgeb)

Ansökan om upphörande av godmanskap eller entledigande av en god man får göras av barnets föräldrar eller någon annan vuxen person som får anses ha trätt i föräldrarnas ställe samt av den gode mannen. Överförmyndaren får också självmant ta upp frågan (7 § Lgeb). Godmanskapet upphör inte av den anledningen att barnet flyttar till en annan kommun. En god man har dock rätt att själv begära och bli entledigad från sitt uppdrag. Om godmanskapet fortsättningsvis behövs är den gode mannen skyldig att kvarstå till dess en ny god man har utsetts (6 § Lgeb).

Om den gode mannen visar sig olämplig

En god man som gör sig skyldig till missbruk eller försummelse vid utövandet av sitt uppdrag, som kommer på ekonomiskt obestånd och på grund av detta är olämplig för uppdraget eller som av någon annan orsak inte längre är lämplig att inneha uppdraget ska entledigas (6 § andra stycket Lgeb).

³⁹ Myndigheten för familjerätt och föräldraskapsstöds allmänna råd (HSLF 2017:47) om socialnämndens ansvar vid behov av ny vårdnadshavare.

⁴⁰ Prop. 2004/05:136 s. 29.

Om socialnämnden får kännedom om förhållanden som innebär att en god man bör entledigas från sitt uppdrag, bör nämnden anmäla dessa till överförmyndaren och samtidigt begära att en ny god man utses för barnet.⁴¹ När en sådan anmälan görs är det viktigt att socialtjänsten inte lämnar ut uppgifter om barnets personliga förhållanden till överförmyndaren annat än efter en sekretessprövning enligt 26 kap. 1 § offentlighets- och sekretesslagen (2009:400), OSL, eller då barnet har gett sitt samtycke. Det är överförmyndaren som har ansvaret för att utreda frågan om en god man är olämplig och i förekommande fall fatta beslut om entledigande (6 § tredje stycket Lgeb).

⁴¹ HSLF 2017:47.

Migrationsverkets ansvar under asylprocessen

I detta kapitel beskrivs Migrationsverkets ansvar för ensamkommande asylsökande barn.

Migrationsverkets ansvar innebär bland annat att Migrationsverket

- tar emot ansökan om asyl/uppehållstillstånd och kontrollerar om ansökan ska prövas i Sverige eller i ett annat land,
- anvisar barnet till en kommun,
- ser till att ett offentligt biträde utses,
- kan anmäla behov av god man till överförmyndarnämnden,
- betalar ut dagersättning och särskilt bidrag till barnet,
- lämnar uppgift till berört landsting för att barnet ska kallas till hälsoundersökning enligt lagen (2008:344) om hälso- och sjukvård åt asylsökande m.fl.,
- efterforskar barnets vårdnadshavare,
- utreder och fattar beslut om uppehållstillstånd,
- arbetar med återvändande för de barn som inte får stanna i Sverige.

Migrationsverket omfattas av skyldigheten att göra en anmälan till socialtjänsten vid misstanke om att ett barn far illa (14 kap. 1 § första stycket 1 SoL). Enligt Migrationsverkets egna rutiner ska en anmälan bl.a. göras om det framkommer uppgifter om att ett barn är gift eller om det finns misstanke om människohandel.

Ansvarigt land enligt Dublinförordningen

Sverige omfattas av Dublinförordningen⁴², som reglerar vilket medlemsland som ska pröva en asylansökan. Ett ensamkommande barn kan i vissa fall överföras till ett annat s.k. Dublinland om hen redan har sökt asyl i det landet eller har föräldrar eller släktingar där.⁴³ För att kunna bedöma vilket land som ska pröva asylansökan ställer Migrationsverket frågor om resväg, tidigare uppehållstillstånd och om barnets familj. Alla asylsökande som är 14 år eller äldre får lämna fingeravtryck när de registrerar sin ansökan, för att Migrationsverket ska kunna undersöka om barnet har sökt asyl i något annat land (9 kap. 8 § Util).

Anvisning till kommun

Om det ensamkommande barnets asylansökan ska prövas i Sverige ska barnet anvisas till en kommun. Enligt LMA kan Migrationsverket anvisa alla

⁴² Europaparlamentets och rådet förordning (EU) nr 604/2013 av den 26 juni 2013. Förordningen gäller i EU-länderna samt i Norge, Island, Schweiz och Lichtenstein.

⁴³ Mer information om kriterierna för att fastställa vilken stat som är ansvarig finns på Migrationsverkets webbplats. Se <https://www.migrationsverket.se/Om-Migrationsverket/EU-och-internationalt/Schengensamabetet/Dublinforordningen.html> (hämtad 2019-12-04).

kommuner att ta emot ensamkommande barn. Sedan 1 april 2016 har Migrationsverket en anvisningsmodell som innebär att varje kommun tilldelas en viss andel av det totala antalet ensamkommande barn under året.⁴⁴

Enligt den standard för anvisning av ensamkommande barn som gäller sedan 1 januari 2019 ska anvisning enligt huvudregeln göras till den kommun som för tillfället har lägst måluppfyllelse. Det kallas för en utjämnande anvisning. Den andra typen av anvisningar är anknytningsanvisningar, det vill säga när det finns en stark anknytning till en kommun. En anknytningsanvisning är ett undantag från huvudregeln om utjämnande anvisning.

En anknytningsanvisning kan enligt Migrationsverkets standard bl.a. göras:

- när barnet kommer med en person som söker asyl vid samma tillfälle (medsökande) eller en anhörig som gör barnet sällskap vid ansökningstillfället (medföljande) eller
- när barnet har ett syskon i Sverige där syskonskapet går att verifiera

Inför att Migrationsverket ska anvisa barnet till en kommun efterfrågar Migrationsverket uppgifter vad gäller ankomstkommunens första bedömning av en uppgiven anknytningspersons intresse, möjlighet och förmåga att vara delaktig i omvårdnaden av barnet. När kommunen, med beaktande av gällande sekretessregler eller efter samtycke från den enskilde, lämnar ut uppgifterna kan Migrationsverket använda dessa som underlag inför beslut om barnet ska anvisas till samma kommun som den uppgivna anknytningspersonen.

I de fall då barnet i samband med asylansökan uppger att det finns en vuxen anhörig i Sverige som inte är ett syskon och som inte har möjlighet att följa med när barnet lämnar in sin asylansökan görs inte någon anvisning på anknytning utan i stället en utjämnande anvisning. Socialtjänsten i anvisningskommunen behöver då, enligt Migrationsverkets standard, i sin utredning bedöma barnets relation till den uppgivna anknytningspersonen, och om så bedöms lämpligt skapa förutsättningar för umgänge.⁴⁵

Migrationsverkets anvisning är inte överklagningsbar (22 § LMA).

Åldersbedömning

En bedömning av vem som är barn och vem som är vuxen görs för att kunna avgöra om särskild lagstiftning gällande barn ska tillämpas. Åldern har också betydelse för mottagandet av personen. Det är socialtjänsten som ansvarar för mottagande av ensamkommande barn i en kommun. Alla asylsökande barn har rätt till bland annat skolgång, sjukvård samt boende och särskilt stöd från socialtjänsten. När det gäller vuxna är det Migrationsverket som ansvarar för mottagandet (3 § LMA).

Många asylsökande saknar identitetshandlingar som Migrationsverket bedömer är godtagbara. I samband med att ett ensamkommande barn ansöker om asyl registreras den uppgivna åldern om det inte är uppenbart att den sökande är yngre än vad hen har uppgett eller är vuxen. Under asylutredningen

⁴⁴ Sedan 1 januari 2019 finns också möjlighet för en kommun att omfördela hela, eller delar av sin andel av mottagandet till en annan kommun inom samma län efter överenskommelse. En överenskommen omfördelning är giltig under ett år.

⁴⁵ Se <https://www.migrationsverket.se/Andra-aktorer/Kommuner/Nyhetsarkiv/Nyhetsarkiv-for-kommuner/2019-06-27-Socialtjansten-ska-bedoma-lamplighet-i-samband-med-anknytningsanvisning-av-ensamkommande-barn.html> (hämtad 2019-12-04).

är det den asylsökande som har bevisbördan för att göra sin identitet sannolik, vilket inkluderar åldern.⁴⁶

Om det finns skäl att ifrågasätta att den sökande är under 18 år ska Migrationsverket så tidigt som möjligt göra en åldersbedömning och fatta ett tillfälligt beslut om personens ålder. Beslutet gäller omedelbart även om det överklagas. När Migrationsverket avgör ärendet om uppehållstillstånd gör verket ett slutligt ställningstagande i fråga om sökandens ålder (13 kap. 17 och 18 §§ UtIL).

Innan beslutet om ålder fattas ska den sökande erbjudas att genomgå en medicinsk åldersbedömning. Det är frivilligt för den asylsökande att medverka i den medicinska åldersbedömningen. Den gode mannen är behörig att lämna samtycke för barnets räkning. I den gode mannens uppdrag ligger att, liksom en vårdnadshavare, ta den hänsyn till barnets synpunkter och önskemål som dess ålder och utveckling kan ge anledning till. I praktiken kommer därför den gode mannen och barnet gemensamt behöva komma fram till ett beslut i frågan om samtycke.⁴⁷ Läs mer om god mans roll i asylärendet i kapitlet *God man för ensamkommande barn*.

I maj 2016 gav regeringen Rättsmedicinalverket uppdraget att genomföra medicinska åldersbedömningar. Dessa genomförs med röntgenundersökning av visdomständer samt magnetkameraundersökning av knäled. Det är inte möjligt att genom en medicinsk ålderbedömning slå fast en persons kronologiska ålder. Utifrån de valda kroppsdelarnas mognadsgrad formuleras istället ett utlåtande som anger hur pass sannolikt det är att den sökande är över eller under 18 år.⁴⁸

Det rättsmedicinska utlåtandet om ålder är ett av flera bevismedel som, tillsammans med bl.a. den sökandes muntliga redogörelse, vägs in i Migrationsverkets samlade bedömning av om sökanden är barn eller vuxen. Migrationsverket kan också göra en förfrågan till socialnämnden om den sökandes uppskattade ålder. Socialnämnden ska lämna ut uppgifter om en utlännings personliga förhållanden, om bland annat Migrationsverket, en migrationsdomstol eller Migrationsöverdomstolen begär det och uppgifterna behövs för att avgöra ett ärende om uppehållstillstånd (17 kap. 1 § UtIL). Ett yttrande från socialnämnden angående den sökandes uppskattade ålder ska värderas på motsvarande sätt som övrig bevisning i ärendet.⁴⁹

Betydelsen av Migrationsverkets tillfälliga beslut om ålder för andra myndigheter

Varje myndighet som kommer i kontakt med ensamkommande asylsökande barn behöver självständigt ta ställning till den sökandes ålder inom ramen för sin verksamhet och de regler som styr denna. Socialnämnden är således inte formellt bunden av Migrationsverkets tillfälliga beslut om ålder, även om beslutet om ålder i många fall i praktiken blir vägledande även för nämnden.⁵⁰

⁴⁶ Tidigare tog Migrationsverket ställning till den sökandes ålder först i samband med att beslut fattades i asylärendet. För alla vars asylansökningar registrerats efter den 1 februari 2017 finns regler om en åldersbedömning tidigare i asylprocessen. Syftet med ändringen var bl.a. att se till att enbart barn hanteras som barn och minimera risken för att vuxna hamnar i boenden avsedda för barn. Se vidare prop. 2016/17:121.

⁴⁷ Se vidare prop. 2016/17:121 sid. 23.

⁴⁸ Se vidare <https://www.rmv.se/verksamheter/medicinska-aldersbedomningar/medicinska-aldersbedomningar-asylarenden/> (hämtad 2019-12-04).

⁴⁹ Se vidare Migrationsverket, Rättsligt ställningstagande angående åldersbedömning, SR 20/2018.

⁵⁰ Prop. 2016/17:121 s. 13. Se även Migrationsverkets rättsliga ställningstagande angående åldersbedömning SR 20/2018.

Läs om socialnämndens ansvar när Migrationsverket har registrerat den sökandes ålder till 18 år i avsnittet *Det asylsökande barnet fyller 18 år eller registreras som 18 år*.

Dagersättning och särskilt bidrag

Barn som ansöker om asyl har vid behov rätt till dagernsättning respektive särskilt bidrag från Migrationsverket.⁵¹ Dagersättningen ska användas till kläder, skor, hygienartiklar och andra förbrukningsvaror (17 § LMA).⁵² Särskilt bidrag kan utgå för angelägna behov som inte ryms inom dagernsättningen och som är nödvändiga för en dräglig livsföring (18 § LMA).⁵³

Ansökan om dagernsättning och särskilt bidrag prövas av Migrationsverket. Migrationsverkets beslut kan överklagas till förvaltningsrätten. För barn under 16 år görs ansökan om dagernsättning eller särskilt bidrag av den gode mannen för barnets räkning. Barn som är 16 år eller äldre har själva rätt att ansöka (20 § LMA).

Om ett ensamkommande barn är placerat i familjehem får familjehemmet en omkostnadsersättning av kommunen för att täcka de merkostnader som familjehemmet får när det tar emot ett barn. Om barnet ansöker om och beviljas bistånd enligt LMA påverkar det bedömningen av familjehemmets omkostnader.⁵⁴

Asylutredning

Migrationsverket utreder om det ensamkommande barnet har ett skyddsbehov. Barnet får t.ex. svara på frågor om sig själv och sin familj, varför hen har lämnat hemlandet och inte kan återvända, hur resan till Sverige gått till och om hen har några identitets- och/eller resehandlingar. Till grund för Migrationsverkets beslut i ett asylärende läggs bl.a. vad den sökande har berättat i asylutredningen samt den information som Migrationsverket har om hur situationen ser ut i hemlandet. Migrationsverket ska beakta all information/bevisning som finns i ärendet och göra en samlad bedömning.

Reglerna om uppehållstillstånd

Bestämmelser om uppehållstillstånd i Sverige finns huvudsakligen i UtlL. Den 20 juli 2016 trädde också lagen (2016:752) om tillfälliga begränsningar av möjligheten att få uppehållstillstånd i Sverige i kraft (den s.k. tillfälliga lagen).⁵⁵

Den tillfälliga lagen ska, så länge den gäller⁵⁶, tillämpas framför UtlL (1 § tillfälliga lagen). Den begränsar rätten till uppehållstillstånd för ensamkommande barn och övriga asylsökande i flera avseenden. Syftet är att tillfälligt

⁵¹ Den som omfattas av LMA har inte rätt till bistånd enligt 4 kap. 1 § SoL för förmåner av motsvarande karaktär (1 § andra stycket LMA).

⁵² När fri mat ingår i inkvarteringen lämnas en reducerad dagernsättning. Se 5 och 6 §§ förordningen (1994:361) om mottagande av asylsökande m.fl.

⁵³ Det kan till exempel vara kostnader för vinterkläder, glasögon, kosttillskott samt handikapp- och spädbarnsutrustning. Se 7 § förordningen om mottagande av asylsökande m.fl.

⁵⁴ Angående omkostnadsersättning se vidare SKR:s rekommendationer <https://skr.se/integrationsocialomsorg/socialomsorg/barnochunga/placeradebarnochunga/familjehemsvard/rekommendationer.1506.html> (hämtad 2019-12-04).

⁵⁵ Se prop. 2015/16:174.

⁵⁶ Lagen skulle från början gälla till och med den 19 juli 2019 men riksdagen beslutade den 18 juli 2019 om en förlängning t.o.m. den 19 juli 2021.

anpassa de svenska reglerna om uppehållstillstånd till den miniminivå som gäller inom EU och enligt internationella konventioner.

De barn som har ansökt om asyl före den 25 november 2015 får sin ansökan prövad enligt tidigare regler, förutsatt att barnet fortfarande är under 18 år då Migrationsverket fattar sitt beslut.⁵⁷

Upphållstillstånd för skyddsbehövande

Enligt bestämmelserna i UtL indelas skyddsbehövande i *flykting*⁵⁸, *alternativt skyddsbehövande*⁵⁹ och *övrig skyddsbehövande*⁶⁰ (4 kap. 1–2 a §§ UtL), bl.a. beroende på grunden för skyddsbehovet. Dessa personer har enligt UtL rätt till uppehållstillstånd som ska vara permanent eller gälla i minst tre år (5 kap. 1 § UtL). Enligt den tillfälliga lagen gäller istället att uppehållstillstånd som beviljas en flykting eller en alternativt skyddsbehövande ska vara tidsbegränsat. Den som bedöms vara flykting beviljas som huvudregel ett uppehållstillstånd som gäller i tre år och den som bedöms vara alternativt skyddsbehövande beviljas ett tillstånd på 13 månader (5 § tillfälliga lagen). Upphållstillstånd som övrig skyddsbehövande kan inte beviljas enligt den tillfälliga lagen (4 § tillfälliga lagen).

Ett asylsökande barn som ska beviljas ett tidsbegränsat uppehållstillstånd enligt den tillfälliga lagen får ges ett permanent uppehållstillstånd om det vid en samlad bedömning av barnets situation finns sådana synnerligen ömmande omständigheter relaterat till ett varaktigt hälsotillstånd hos barnet att det absolut krävs ett permanent uppehållstillstånd (18 § tillfälliga lagen).

Den som beviljas ett tidsbegränsat uppehållstillstånd kan få ett förlängt tillstånd när uppehållstillståndet löper ut om det fortfarande finns skyddsskäl. Om personen kan försörja sig får istället ett permanent uppehållstillstånd beviljas. För att motverka att unga börjar arbeta i stället för att gå i skolan krävs för permanent uppehållstillstånd för den som är under 25 år att han eller hon har fullföljt en gymnasieutbildning eller motsvarande samt kan försörja sig (17 § tillfälliga lagen).

Upphållstillstånd på grund av synnerligen ömmande omständigheter

En utlänning som inte kan beviljas uppehållstillstånd på annan grund får beviljas uppehållstillstånd om det vid en samlad bedömning av utlänningens situation finns sådana *synnerligen ömmande omständigheter* att han eller hon bör tillåtas stanna i Sverige. Vid bedömningen ska utlänningens hälsotillstånd, anpassning till Sverige och situation i hemlandet särskilt beaktas (5 kap. 6 § UtL). För barn får uppehållstillstånd enligt samma bestämmelse beviljas om omständigheterna är särskilt ömmande. Det betyder att det ställs lägre krav när det gäller barn.

⁵⁷ Övergångsbestämmelserna till den tillfälliga lagen.

⁵⁸ En flykting är en person som tvingats fly på grund av etnicitet, nationalitet, religiös eller politisk uppfattning, kön eller sexuell läggning, eller annan tillhörighet till en viss samhällsgrupp. Detta i enlighet med FN:s flyktingkonvention, EU:s gemensamma regler och 4 kap. 1 § UtL.

⁵⁹ En alternativt skyddsbehövande är en person som löper risk att straffas med döden eller att utsättas för kroppsstraff, tortyr eller annan omänsklig eller förnedrande behandling eller bestraffning eller som civilperson löper en allvarlig risk att skadas på grund av väpnad konflikt. Detta i enlighet med EU:s gemensamma regler och 4 kap. 2 § UtL.

⁶⁰ En övrig skyddsbehövande är en person som behöver skydd på grund av yttre eller inre väpnad konflikt eller känner välgrundad fruktan att utsättas för allvarliga övergrepp på grund av andra svåra motsättningar i hemlandet, eller inte kan återvända till sitt hemland på grund av miljökatastrof. Detta i enlighet med 4 kap. 2 a § UtL. Det finns ingen internationell motsvarighet.

Så länge den tillfälliga lagen gäller får uppehållstillstånd på grund av synnerligen eller särskilt ömmande omständigheter beviljas endast om det skulle strida mot ett svenskt konventionsåtagande⁶¹ att avvisa eller utvisa utlänningen (11 § tillfälliga lagen). Upphållstillståndet ska vara tidsbegränsat (12 § tillfälliga lagen).

Upphållstillstånd för gymnasiestudier

För personer som har beviljats ett tillfälligt uppehållstillstånd efter asylansökan infördes 1 juni 2017 en möjlighet att få ett längre tidsbegränsat uppehållstillstånd för att kunna fullfölja sina gymnasiestudier och därefter söka arbete. Bestämmelserna finns i 16 a – 16 i §§ i den tillfälliga lagen och kallas ”gymnasielagen”. Ytterligare en ändring trädde i kraft ett år senare som gav en ny möjlighet till uppehållstillstånd för studier på gymnasienivå för vissa unga vuxna som kom till Sverige som ensamkommande barn och som hann bli vuxna innan deras ärende avgjordes. Den nya grunden för uppehållstillstånd infördes i 16 f § den tillfälliga lagen och kallas för ”nya gymnasielagen”. Regelverket innefattar möjlighet till förlängning av uppehållstillståndet för de som fortsätter att studera på någon av de utbildningar som anges i lagen. Efter fullföljd utbildning kan den unge få ett uppehållstillstånd på sex månader. Om individen, efter fullföljd utbildning, får ett arbete som bl.a. möjliggör försörjning kan ett permanent uppehållstillstånd ges (16 g, 16 i, 16 h och 17 §§ tillfälliga lagen).

Bestämmelserna är komplicerade och det har uppstått oklarheter bl.a. vad gäller tolkningen och tillämpningen av dem. Dessa frågor behandlas inte närmare i handboken. Information om gymnasielagen finns på SKR:s och Migrationsverkets webbplatser.⁶² Nedan finns också information om var du kan läsa mer om situationen för de individer som berörs.

⁶¹ I förarbetena nämns Europakonventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna och grundläggande friheterna, barnkonventionen samt Europarådets konvention om bekämpande av människohandel, prop. 2015/16:174 sid. 52.

⁶² <https://skr.se/integrationsocialomsorg/asylochflyktningmottagandintegration/ansvarsfordelningregelverk/regleromuppehallstillstandforstudier.12283.html> (hämtad 2019-12-04) och <https://www.migrationsverket.se/Andra-aktorer/Kommuner/Om-gymnasielagen.html> (hämtad 2019-12-04).



Läs mer

Socialstyrelsen, Unga som fått uppehållstillstånd enligt den nya gymnasielagen – lägesbild i maj 2019

Länsstyrelsen, Med uppehållstillstånd för studier – nationell kartläggning av situationen för ensamkommande unga med uppehållstillstånd för studier, Meddelande nr 2019:9

Avslag på ansökan om asyl

Om Migrationsverket bedömer att det inte finns skäl för asyl eller någon annan grund för uppehållstillstånd enligt UtL, fattas beslut om avslag på ansökan samt avvisning eller utvisning.⁶³ Migrationsverket kallar då barnet tillsammans med den gode mannen till ett samtal där information lämnas om skälet till avslaget samt möjligheten att överklaga beslutet. Barnet, den gode mannen och det offentliga biträdet tar därefter ställning till om beslutet ska överklagas. När ett beslut vinner laga kraft påbörjas arbetet för ett återvändande.

Krav på ordnat mottagande i hemlandet

Ett ensamkommande barn får inte avvisas eller utvisas från Sverige om det saknas ett ordnat mottagande i hemlandet. Det föreligger då ett så kallat verkställighetshinder. Den verkställande myndigheten, Migrationsverket eller Polismyndigheten, måste försäkra sig om att barnet kommer att tas omhand av en familjemedlem, en utsedd förmyndare eller en mottagningsenhet som är väl lämpad för att ta hand om barn (12 kap. 3 a § UtL). En sådan enhet kan utgöras av en social myndighet, ett barnhem eller en annan institution som på ett lämpligt sätt kan ta emot och ta hand om barn.⁶⁴ Redan i prövningen av en ansökan om uppehållstillstånd för ett ensamkommande barn ska Migrationsverket undersöka möjligheten till ett ordnat mottagande. Det framgår av förarbetena att Migrationsverket inte ska fatta ett beslut om avvisning eller utvisning då det redan inför ett beslut står klart att beslutet inte skulle gå att verkställa.⁶⁵

Hinder för verkställighet

Ett beslut om avvisning eller utvisning som vunnit laga kraft kan inte överklagas, men ibland kan det uppkomma hinder mot att genomföra avvisnings- eller utvisningsbeslutet. Ett verkställighetshinder kan, förutom att kravet på ordnat mottagande inte kan uppfyllas, t.ex. bestå i ändrade förhållanden i hemlandet som gör att barnet inte kan återvända, att hemlandet inte tar emot barnet eller medicinska hinder.

Frågan om hinder för verkställighet kan prövas på Migrationsverkets initiativ eller på initiativ av den enskilde. Det kan också prövas på initiativ av

⁶³ Om beslutet fattas inom tre månader från ansökan om asyl används begreppet avvisning. Om beslutet fattas senare är det istället fråga om utvisning. Bestämmelser finns i 8 kap. UtL.

⁶⁴ Prop. 2011/12:60 s. 44 f.

⁶⁵ Prop. 2004/2005:170 sid. 192 f. Se också Migrationsverkets rättsliga ställningstagande angående verkställighet av beslut som rör ensamkommande barn, SR 24/2017.

Polismyndigheten i de ärenden där polisen har övertagit ansvaret för verkställighet av beslut om av- eller utvisning. Vid en prövning av om verkställighetshinder föreligger kan Migrationsverket med stöd av 17 kap. 1 § UtIL begära att socialnämnden ska lämna ut uppgifter om barnets personliga förhållanden. Socialtjänsten kan då, utan hinder av sekretess, sammanställa och lämna ut dokumenterade och relevanta uppgifter (10 kap. 28 § OSL).

När det föreligger hinder mot verkställighet och barnets ansökan ska prövas enligt den tillfälliga lagen beviljas barnet normalt ett tidsbegränsat uppehållstillstånd.⁶⁶ När det tidsbegränsade uppehållstillståndet går ut, finns möjlighet att ansöka om förlängt uppehållstillstånd. Permanent uppehållstillstånd får beviljas om det vid en samlad bedömning av barnets situation finns sådana synnerligen ömmande omständigheter relaterat till ett varaktigt hälsotillstånd hos barnet att det absolut krävs ett permanent uppehållstillstånd (18 § tillfälliga lagen).⁶⁷

I vissa situationer kan det vara så kort tid kvar tills barnet fyller 18 år att ansökan i stället avslås och beslut fattas om utvisning med uppskjuten verkställighet.⁶⁸

⁶⁶ Se Migrationsverkets rättsliga ställningstagande angående praktiska verkställighetshinder, SR 25/2016. Enligt detta bör uppehållstillstånd vid icke-bestäende verkställighetshinder begränsas till tolv månader. SKR har påtalat problemet med att de som beviljas denna typ av uppehållstillstånd kan sakna rätt till subventionerad hälso- och sjukvård, Brister och oklarheter i lagstiftningen gällande hälso- och sjukvården för asylsökande m.fl. 17/05739.

⁶⁷ I prop. 2015/16:174 s. 62 f. nämns att barnet har ett varaktigt nedsatt hälsotillstånd pga. trauma eller tortyrskador eller har varit utsatt för människohandel.

⁶⁸ Migrationsverkets rättsliga ställningstagande angående praktiska verkställighetshinder, SR 25/2016.

Kommunens ansvar för ensamkommande barn under asylprocessen

Kommunen ansvarar för det praktiska mottagandet av ensamkommande barn, dvs. boende, daglig omsorg, eventuellt särskilt stöd, god man och skolgång. Grunden för det kommunala mottagandet av ensamkommande barn är den så kallade normaliseringsprincipen. Den innebär att alla barn som vistas i Sverige så långt möjligt ska omfattas av samma sociala omvårdnadssystem.⁶⁹ Kommunerna har rätt till statlig ersättning för kostnader för mottagandet.⁷⁰

Ansvarig kommun

Den kommun där barnet befinner sig när det ger sig till känna för en svensk myndighet betraktas som *ankomstkommun*. Denna kommun har ansvaret för det initiala mottagandet och barnets omedelbara behov, främst i form av ett boende.

I anslutning till att asylansökan registreras anvisar Migrationsverket barnet till en kommun, som benämns *anvisningskommun*. Anvisningskommunen har det långsiktiga ansvaret för boende och andra insatser till barnet enligt SoL. När barnet har anvisats till en kommun ska det anses att barnet vistas i den kommunen i den mening som avses i 2 a kap. 1 § SoL (3 § LMA). Ansvaret för det ensamkommande barnets boende med mera inträder direkt vid anvisningen även om barnet ännu inte fysiskt befinner sig i kommunen. Om barnet tar sig till en annan kommun är *vistelsekommunens* ansvar begränsat till akuta insatser (2 a kap. 2 § SoL). Anvisningskommunen behöver se till att barnet kommer tillbaka till det boende som hen har lämnat.

Överflyttning av ärenden mellan kommuner

Överflyttning av ärenden mellan kommuner regleras i 2 a kap. 10–12 §§ SoL. Ett ärende ska flyttas över om den person det gäller har starkast anknytning till den andra kommunen och det med hänsyn till den enskildes önskemål, hjälpbehovets varaktighet och omständigheterna i övrigt framstår som lämpligt (2 a kap. 10 § andra stycket SoL). Typiskt sett bör det vara fråga om mångåriga insatser för att ett ärende ska flyttas över.⁷¹ Om berörda kommuner inte är överens får den kommun som begärt överflyttning av ärendet ansöka om överflyttning hos IVO (2 a kap. 11 § SoL).

⁶⁹ Prop. 2005/06:46 s. 41 f.

⁷⁰ Från den 1 juli 2017 gäller ett ersättningssystem för mottagandet av ensamkommande barn och unga som till stor del baseras på schabloner som betalas ut utan ansökan, se förordning (2017:193) om statlig ersättning för asylsökande m.fl. Information om regelverket finns på SKR:s webbplats <https://skr.se/integrationsocialomsorg/asylochflyktningmottagandeintegration/ansvarsfordelningregelverk/ersattning.13072.html> (hämtad 2019-12-04) och på Migrationsverkets webbplats <https://www.migrationsverket.se/Andra-aktorer/Kommuner/Statlig-ersattning.html> (hämtad 2019-12-04).

⁷¹ Se vidare prop. 2002/03:53 s. 110.

Försörjning

Barnets huvudsakliga uppehälle, dvs. mat och logi, tillgodoses inom ramen för placeringen. Vid behov har barnet rätt till dagersättning respektive särskilt bidrag från Migrationsverket (17-18 §§ LMA). Om ett ensamkommande barn som är placerat i familjehem ansöker om och beviljas bistånd enligt LMA påverkar det bedömningen av familjehemmets omkostnader och den ersättning som utgår till familjehemmet.⁷²

Skola

Barn som är bosatta, dvs. är eller ska vara folkbokförda i Sverige, har skolplikt. Asylsökande barn har inte skolplikt men de har samma rätt till utbildning som skolpliktiga barn (7 kap. 2 § och 29 kap. 2 § SkoL).⁷³

Ett asylsökande barn ska tas emot i skolan så snart det är lämpligt med hänsyn till barnets personliga förhållanden. Mottagandet bör dock ske senast en månad efter barnets ankomst till Sverige (4 kap. 1 a § skolförordningen, 2011:185).

Det är barnets hemkommun som ansvarar för att barnet får utbildning, från förskola till och med gymnasieskola. Eftersom asylsökande barn inte är folkbokförda avses med hemkommun i stället den kommun i vilken barnet stadigvarande vistas eller, om barnet saknar stadigvarande vistelseort, den kommun som han eller hon för tillfället uppehåller sig i (29 kap. 2 och 6 §§ SkoL).⁷⁴

Socialnämndens ansvar för samverkan

Alla myndigheter har en allmän lagstadgad skyldighet att samverka med andra myndigheter inom sitt verksamhetsområde (8 § FL). Socialnämnden har dessutom en särskild skyldighet att samverka med andra samhällsorgan, organisationer och andra som berörs i frågor som rör barn som far illa eller riskerar att fara illa (5 kap. 1 a § SoL).

Samverkan behöver organiseras på en övergripande nivå i kommunen och inkludera både offentliga myndigheter och civilsamhället. Samverkan behövs också kring enskilda barn, t.ex. mellan socialtjänsten, den gode mannen och skolan. Den genomförandeplan som enligt 11 kap. 3 § SoL ska upprättas vid placering i familjehem, HVB eller stödboende ska även omfatta de åtgärder och insatser som andra huvudmän har ansvar för. Arbetet med att upprätta och följa upp genomförandeplanen kan vara en bra utgångspunkt för samverkan kring det enskilda barnet.

Den omständigheten att flera myndigheter samverkar innebär ingen förändring i den sekretess som råder mellan myndigheter. Utbyte av information om personliga förhållanden i identifierade ärenden kräver att den enskilde samtycker eller att utbytet är möjligt med hänsyn till gällande sekretessbestämmelser.

⁷² Angående omkostnadsersättning se vidare SKR:s rekommendationer <https://skl.se/integrationsocialomsorg/socialomsorg/barnochunga/placeradebarnochunga/familjehemsvard/rekommendationer.1506.html> (hämtad 2019-12-04).

⁷³ Läs mer om nyanländas rätt till utbildning på Skolverkets webbplats, <https://www.skolverket.se/regler-och-ansvar/ansvar-i-skolfragor/nyanlandas-ratt-till-utbildning#Text6> (hämtad 2019-12-04).

⁷⁴ Läs också om ensamkommandes barn och ungas utbildning på <https://www.skolverket.se/skolutveckling/leda-och-organisera-skolan/organisera-nyanlanda-elevs-skolgang/ensamkommandes-utbildning> (hämtad 2019-12-04).

Hälso- och sjukvårdsinsatser för ensamkommande barn och unga

Asylsökande barn ska erbjudas hälso- och sjukvård och tandvård i samma omfattning och på samma villkor som barn som är bosatta inom landstinget (5 § lagen om hälso- och sjukvård åt asylsökande m.fl.).

När det asylsökande barnet fyller 18 år begränsas landstingets skyldighet att erbjuda hälso- och sjukvård samt tandvård till vård som inte kan anstå, mödrahälsovård, vård vid abort och preventivmedelsrådgivning (6 § lagen om hälso- och sjukvård åt asylsökande m.fl.). Begreppet vård som inte kan anstå innefattar enligt förarbetena till lagen vård och behandling av sjukdomar och skador i de fall där även en måttlig fördröjning bedöms kunna medföra allvarliga följder för patienten. Även följdinsatser till sådan vård innefattas.⁷⁵

Hälsoundersökningar



11 kap. 3 a § SoL

Socialnämnden ska, om det inte är obehövligt, underrätta regionen om att ett barn eller en ung person i åldern 18-20 år, i anslutning till att vård utanför det egna hemmet inleds, ska erbjudas en sådan hälsoundersökning som avses i lagen (2017:209) om hälsoundersökning av barn och unga som vårdas utanför det egna hemmet.

För att ensamkommande barn och unga ska kunna tillgodogöra sig insatser inom hälso- och sjukvården och uppnå en god hälsa är det viktigt att de får sin hälsa undersökt. Ensamkommande barn och unga omfattas av två lagstiftningar när det gäller hälsoundersökningar, dels lagen (2017:209) om hälsoundersökning av barn och unga som vårdas utanför det egna hemmet och dels lagen (2008:344) om hälso- och sjukvård åt asylsökande m.fl.

Bestämmelserna om hälsoundersökningar av barn och unga som placeras trädde i kraft år 2017 och har till syfte att stärka dessa barns och ungas tillgång till hälso- och sjukvård. Enligt reglerna ska socialnämnden, om det inte är obehövligt, underrätta landstinget om att ett barn eller en ung person i åldern 18–20 år ska erbjudas en hälsoundersökning i anslutning till att vård utanför det egna hemmet inleds (11 kap. 3 a § SoL). Som en del i socialnämndens initierande av hälsoundersökning för placerade barn och unga kan socialnämnden behöva kontakta tandvården för att barnet eller den unge ska erbjudas en tandvårdsundersökning. Socialnämndens ansvar gäller vid alla placeringar av barn och unga enligt SoL och LVU.

⁷⁵ Prop. 2007/08:105 s. 28.

Landstingens skyldighet att erbjuda hälsoundersökningar av barn och unga som vårdas utanför det egna hemmet finns i en särskild lag, lagen om hälsoundersökning av barn och unga som vårdas utanför det egna hemmet.

Hälsoundersökningen är viktig, bl.a. för att uppmärksamma tecken på fysisk eller psykisk ohälsa hos barnet och säkerställa att hen får den vård och behandling som alla barn har rätt till, och en samhällsvård av god kvalitet.⁷⁶

I Socialstyrelsens föreskrifter och allmänna råd (HSLF-FS 2019:19) om hälsoundersökningar av barn och unga som vårdas utanför det egna hemmet tydliggörs att ett av syftena med hälsoundersökningen, utöver att utmynna i en medicinsk bedömning av behovet av hälso- och sjukvård och tandvård, är att ge underlag för hur socialnämnden ska verka för att barnet eller den unge ska få sina behov av vård tillgodosedda (3 §). De bedömningar som görs av respektive vårdgivare ska dokumenteras i ett utlåtande. Socialnämnden ska få ta del av utlåtandet, om det inte finns hinder enligt bestämmelserna om sekretess i OSL eller tystnadsplikt i patientsäkerhetslagen (9§).

Det är i sammanhanget viktigt att påpeka att hälsoundersökningen i anslutning till en placering inte motsvaras av den läkarundersökning som ska göras inför en ansökan om vård med stöd av LVU. Läkarundersökningen enligt 32 § LVU är mer begränsad och syftar till att identifiera sjukdom, skada eller funktionsnedsättning som kan ha betydelse för behovet av vård enligt LVU och för planering av vården.

Hälsoundersökningen av asylsökande syftar till att tidigt upptäcka akuta sjukdomar så att den enskildes hälsa inte riskeras. Undersökningen är också central för fastställande av vårdbehovet i övrigt för den asylsökande samt viktiga ur smittskyddssynpunkt och för att informera om möjligheten att få del av hälso- och sjukvård och tandvård.⁷⁷ Syftet med den hälsoundersökning som ska erbjudas barn och unga som placeras och den hälsoundersökning som ska erbjudas asylsökande är således delvis olika, även om de överlappar varandra.

Endast om socialnämnden bedömer att det är obehövt kan nämnden enligt bestämmelsen i 11 kap. 3 a § SoL underlåta att underrätta regionen om att ett barn eller en ungdom placeras och ska kallas till hälsoundersökning. Reglerna gäller på samma sätt vid placeringar av asylsökande barn och unga som vid placeringar av andra barn och unga. Som exempel på vad som kan vara obehövt anges i förarbetena att barnet eller den unge redan har erbjudits att genomgå en hälsoundersökning med stöd av lagen om hälso- och sjukvård åt asylsökande m.fl. Samtidigt framhålls att den hälsoundersökning som barnet eller den unge har genomgått i sådant fall behöver motsvara den hälsoundersökning som avses generellt för placerade barn och unga.⁷⁸

Utgångspunkten är därmed att asylsökande barn och unga som placeras ska erbjudas två hälsoundersökningar. Det finns samtidigt ingenting som hindrar att arbetet i respektive region och kommun organiseras så att de istället t.ex. erbjuds en undersökning som uppfyller det som krävs enligt båda regelverken.

Kommuner och regioner ska ingå generella överenskommelser om samarbete i fråga om barn och unga som vårdas utanför det egna hemmet (5 kap.

⁷⁶ Jfr prop. 2016/17:59 s. 33 f.

⁷⁷ Prop. 2007/08:105 s. 33.

⁷⁸ Prop. 2016/17:59 s. 35.

1 d § SoL samt 16 kap. 3 § hälso- och sjukvårdslagen [2017:30], HSL). Överenskommelserna kan bland annat innehålla övergripande rutiner, t.ex. när det gäller hälsoundersökningar av placerade barn och unga.⁷⁹



Läs mer

Meddelandeblad om Socialstyrelsen föreskrifter och allmänna råd (HSLF-FS 2019:19) om hälsoundersökningar av barn och unga som vårdas utanför det egna hemmet m.m.

LVU – handbok för socialtjänsten

Socialstyrelsens föreskrifter och allmänna råd (SOSFS 2011:11) om hälsoundersökning av asylsökande m.fl.

Socialstyrelsens föreskrifter och allmänna råd (HSLF-FS 2019:19) om hälsoundersökningar av barn och unga som vårdas utanför det egna hemmet

⁷⁹ Prop. 2016/17:59 s. 26-27.

Socialnämndens utredningsansvar i ärenden gällande ensamkommande barn

Kommunen har det yttersta ansvaret för de personer som vistas i kommunen (2 a kap. 1 § SoL). När ett barn som saknar vårdnadshavare i Sverige aktualiseras på något sätt i en kommun ska socialnämnden inleda utredning enligt 11 kap. 1 § SoL. En anmälan som rör ett barn, eller en ung person, medför också att socialnämnden enligt 11 kap. 1 a § första stycket SoL ska göra en bedömning av om det föreligger behov av omedelbart skydd. Skyddsbedömningen ska göras samma dag eller senast dagen efter att en anmälan inkommit.⁸⁰ Bedömningen ska dokumenteras och motiveras så att det framgår vad som ligger till grund för bedömningen och vilka skyddsbehov barnet har.⁸¹ Behovet av skydd kan behöva övervägas vid flera tillfällen under en utredning om skydd eller stöd. Se vidare avsnitten *Ensamkommande barn som uppges vara gifta* och *Ensamkommande barn som avviker eller försvinner* längre fram i detta kapitel.

Utredning i ankomstkommunen

Ansvaret för socialnämnden i ankomstkommunen att utreda barnets behov av stöd och skydd är inte beroende av hur lång vistelsetiden beräknas bli.

Utredningen av ett ensamkommande barn i ankomstkommunen syftar till att tillgodose barnets omedelbara behov av ett boende i avvaktan på att Migrationsverket anvisar en kommun till barnet. Utredningen begränsar sig ofta till att, utifrån den information som finns tillgänglig, ta fram ett beslutsunderlag för den tillfälliga placeringen. Socialtjänsten i ankomstkommunen behöver vara uppmärksam på och dokumentera om det finns riskfaktorer för att barnet avviker eller försvinner eller om det finns indikationer på att barnet är utsatt för människohandel eller exploatering, se vidare avsnitten *Ensamkommande barn som uppges vara gifta* och *Ensamkommande barn som avviker eller försvinner*. Ibland kan socialnämnden i ankomstkommunen behöva göra en anmälan om oro för barnet till anvisningskommunen efter att barnet har blivit anvisat dit (14 kap. 1 § SoL).

Socialnämnden är skyldig att slutföra sin utredning även om barnet i fråga lämnar kommunen. Det gäller dock inte om den nya vistelsekommunen samtycker till att ta över utredningen av ärendet eller om ärendet annars flyttas över (11 kap. 4 § SoL). Syftet med denna bestämmelse är att förhindra att oklarheter uppstår om den fortsatta handläggningen av ett ärende om skydd eller stöd för ett barn.⁸² Socialtjänsten i ankomstkommunen kan som regel avsluta utredningen i samband med att barnet anvisas till en annan kommun.

⁸⁰ Prop. 2012/13:10 s. 60.

⁸¹ 5 kap. 4 § SOSFS 2014:5.

⁸² Prop. 1996/97:124 s.181.

En utredning ska inte göras mer omfattande än vad som är motiverat av omständigheterna i ärendet (11 kap. 2 § SoL).

Inför att Migrationsverket ska anvisa barnet till en kommun efterfrågar Migrationsverket, i enlighet med den standard för anvisningar som gäller sedan den 1 januari 2019, uppgifter vad gäller ankomstkommunens första bedömning av en uppgiven anknytningspersons intresse, möjlighet och förmåga att vara delaktig i omvårdnaden av barnet. Läs mer om anvisning i kapitlet *Migrationsverkets ansvar under asylprocessen*.⁸³

Utredning i anvisningskommunen

I samband med att barnet ansöker om uppehållstillstånd beslutar Migrationsverket till vilken kommun som barnet ska anvisas. I och med anvisningen behöver socialtjänsten i anvisningskommunen inleda en utredning enligt 11 kap. 1 § SoL. Även socialtjänsten i anvisningskommunen behöver vara uppmärksam på riskfaktorer för att barnet avviker eller försvinner samt indikationer på att barnet är utsatt för människohandel eller exploatering, se vidare avsnitten *Ensamkommande barn som avviker eller försvinner* och *Ensamkommande barn som uppges vara gifta*.

Under utredningen behöver barnet som regel en tillfällig placering i exempelvis ett HVB. Om barnet har ett nätverk i Sverige behöver socialtjänsten utreda barnets relation till de anhöriga för att kunna ta ställning till om en tillfällig placering hos anhöriga kan bedömas vara det bästa för barnet under utredningstiden. Den fortsatta utredningen syftar till att bedöma behovet av ett mer långsiktigt boende och vilka insatser i övrigt som barnet kan behöva.

En tillfällig placering hos anhöriga förutsätter att socialnämnden inte har anledning att misstänka att det är olämpligt för barnet att vistas i hemmet.⁸⁴ Det är också viktigt att familjehemsutredningen inte drar ut på tiden. JO har t.ex. kritiserat en kommun för att två ensamkommande barn var tillfälligt placerade hos en kusin under nio månader innan beslut om stadigvarande placering fattades.⁸⁵

Migrationsverkets standard för anvisning som gäller från den 1 januari 2019 innebär att utjämnande anvisningar är huvudregeln. Om barnet inte anvisas till den kommun där en uppgiven anknytningsperson finns är det, enligt Migrationsverkets standard, upp till socialnämnden att utreda barnets relation till anknytningspersonen och om det är lämpligt skapa förutsättningar för umgänge. Läs mer om anvisning i kapitlet *Migrationsverkets ansvar under asylprocessen*.

Angående möjligheten att placera ensamkommande barn i en annan kommun, se nedan i kapitlet *Socialnämndens ansvar för placering*.



Läs mer

Placerade barn och unga – handbok för socialtjänsten

⁸³ Se vidare <https://www.migrationsverket.se/Andra-aktorer/Kommuner/Nyhetsarkiv/Nyhetsarkiv-for-kommuner/2019-06-27-Socialtjansten-ska-bedoma-lamplighet-i-samband-med-anknytningsanvisning-av-ensamkommande-barn.html> (hämtad 2019-12-04).

⁸⁴ Prop. 2006/07:129 s. 61 och s. 113.

⁸⁵ JO 2019-05-27, dnr 4947-2017.

Att utreda ett ensamkommande barns behov

Utredningens genomförande

Ensamkommande barns behov ska utredas utifrån samma regler som gäller för utredningar av andra barn som kan behöva socialtjänstinsatser.⁸⁶ Genomförandet av utredningen behöver dock anpassas till den särskilda situation som ensamkommande barn befinner sig i. Den utredande socialsekreteraren behöver som regel använda tolk och involvera den gode mannen i föräldrarnas ställe.

Utredningens innehåll

Barnets behov och situation är utgångspunkten för utredningen. BBIC-triangeln med dess tre sidor familj och miljö, barnets utveckling och föräldrarnas förmåga är en modell för att utreda och följa upp de behov ett barn har, vilket såklart även gäller ensamkommande barn.⁸⁷

Barnets situation och i viss mån även föräldrarnas förmåga behöver beskrivas med hjälp av information från barnet självt. Föräldrarna kan vara viktiga i utredningen även om de inte befinner sig i Sverige. För socialtjänsten kan det vara av värde att efter samtycke från den gode mannen, och beroende på barnets ålder och mognad även från barnet, ta del av Migrationsverkets asylutredning för att bättre förstå barnets bakgrund.

Barnets situation behöver också beskrivas av referenspersoner och sakkunniga i barnets nätverk. Det kan vara svårt att i detta skede hitta personer som känner barnet väl. Boendepersonal, god man, lärare med flera kan ofta bidra med information om hur de uppfattar barnets behov i den aktuella situationen.

Bestämmelser om dokumentation i socialtjänstens utredningar finns i Socialstyrelsens föreskrifter och allmänna råd (SOSFS 2014:5) om dokumentation i verksamhet som bedrivs med stöd av SoL, LVU, LVM och LSS.⁸⁸

Vårdplan

När någon behöver vårdas i ett hem för vård eller boende, stödboende eller familjehem ska en vårdplan upprättas för den vård som socialnämnden avser att anordna (11 kap. 3 § SoL). I vårdplanen ska tydliggöras socialnämndens avsikter med vården och hur den ska utformas samt hur barnet och vårdnadshavaren, i detta fall den gode mannen, ser på den planerade vården (5 kap. 1 a § socialtjänstförordningen [2001:937], SoF). Vårdplanen ska även uppta åtgärder och insatser som andra huvudmän har ansvar för (11 kap. 3 § tredje stycket SoL).

⁸⁶ Se SOSFS 2014:6 med tillhörande handbok, Utreda barn och unga.

⁸⁷ För ytterligare information om BBIC se <https://www.socialstyrelsen.se/BBiC> (hämtad 2019-12-04).

⁸⁸ Se också tillhörande handbok, Handläggning och dokumentation inom socialtjänsten.



Läs mer

Placerade barn och unga – handbok för socialtjänsten

Att utreda barn och unga – handbok för socialtjänstens arbete enligt socialtjänstlagen

Ensamkommande barn med funktionsnedsättning

För att kunna erhålla insatser enligt lagen (1993:387) om stöd och service till vissa funktionshindrade (LSS) krävs att barnet är bosatt⁸⁹ i kommunen (16 § LSS). Den som är asylsökande anses inte vara bosatt i Sverige och har därför inte rätt till insatser enligt LSS.

Av LMA framgår att den som omfattas av LMA inte har rätt till bistånd enligt 4 kap. 1 § SoL för förmåner av motsvarande karaktär (1 § andra stycket LMA). Om ett behov inte ska tillgodoses genom LMA kan dock bestämmelserna i SoL aktualiseras för att enskilda ska kunna få det stöd och den hjälp som de behöver. När en kommun har anvisats ansvar för ett ensamkommande barn ska socialnämnden i den kommunen utan dröjsmål inleda en utredning för att utreda barnets behov av stöd och skydd (11 kap. 1 § SoL).



Läs mer

Socialstyrelsens meddelandeblad – rättsliga förutsättning för barn och unga med funktionsnedsättning i migration (publiceras våren 2020)

Ensamkommande barn som uppges vara gifta

Från och med den 1 januari 2019 är huvudregeln att inga utländska äktenskap som ingåtts av någon under 18 år erkänns civilrättsligt i Sverige (1 kap 8 a § lagen [1904:26 s.1] om vissa internationella rättsförhållanden rörande äktenskap och förmynderskap, IÄL).⁹⁰ Det betyder att äktenskapet inte kan ges några rättsverkningar, såsom t.ex. vid separation eller dödsfall. Barn under 15 år har också en absolut rätt till skydd mot sexuella handlingar bl.a. genom bestämmelserna i brottsbalken (BrB). Reglerna beskrivs i Socialstyrelsens faktablad Om barnäktenskap- lagar och regler i Sverige.⁹¹

De civilrättsliga reglerna om erkännande av utländska äktenskap påverkar inte socialtjänstens utredning och bedömning av barnets behov. Däremot

⁸⁹ Ledning när det gäller var en person ska anses vara bosatt kan hämtas från folkbokföringen, se prop. 1992/93:159 s 185.

⁹⁰ Parternas anknytning till Sverige när äktenskapet ingicks och deras ålder vid tidpunkten för erkännandeprovningen har ingen betydelse. Undantag kan aldrig göras om någon av parterna alljämt är under 18 år.

⁹¹ Faktabladet har översatts på fem olika språk. Det finns på <https://www.socialstyrelsen.se/stod-i-arbetet/barn-och-unga/barn-och-unga-i-socialtjansten/gifta-barn/> (hämtad 2019-12-04). På webbplatsen Koll på soc finns information som riktar sig specifikt till barn och unga.

medför den risksituation som ett barnäktenskap innebär att socialtjänsten behöver göra noggranna och omsorgsfulla skyddsbedömningar, utredningar och uppföljningar av barnets situation.

JO har i ett beslut som rörde handläggningen av ärenden rörande tre ensamkommande barn mellan 15-18 år som uppgav att de var gifta, uttalat att socialnämnden har ett långtgående utredningsansvar när det gäller barn som kan vara i behov av skydd eller stöd. I utredningen behöver bland annat barnets inställning och möjlighet att göra ett eget val så långt som möjligt klarläggas. För att säkerställa att barnets rättigheter inte kränks måste det ställas krav på att socialnämndens utredning är omsorgsfull. Ett eller två samtal vid ankomsten till Sverige kan i de flesta fall inte anses tillräckligt. Först efter en noggrann och omsorgsfull utredning kan socialnämnden ha ett tillräckligt gott beslutsunderlag för att kunna bedöma dels om barnet har en reell möjlighet att ge uttryck för en önskan om att få bo med den som hen uppger sig vara gift med eller ha en relation med, dels huruvida barnet är i behov av skydd eller stöd. Om samtycke saknas till de insatser som socialtjänsten anser behövs, t.ex. när det gäller placering, och det heller inte finns grund för tvångsåtgärder, saknas förutsättningar för insatser enligt SoL. Denna situation fråntar dock inte socialnämnden ansvar för barnet. JO skriver att det framstår som rimligt och angeläget att socialnämnden, i de fall där ett behov av insatser har konstaterats men barnet inte samtycker till insatsen och förhållandena inte är sådana att LVU kan tillämpas, inte utan vidare släpper kontakten med barnet, utan gör en uppföljning av barnets situation.⁹²

Om socialtjänsten vid den individuella bedömningen har kommit fram till att det är förenligt med barnets bästa att hen bor i ett eget boende tillsammans den som hen uppger sig vara gift med eller ha en relation med, exempelvis om båda är nära myndighetsåldern, kan socialtjänsten behöva erbjuda en uppföljande kontakt. Om uppföljning inte kan genomföras med samtycke finns det under vissa förutsättningar möjlighet för socialnämnden att besluta om uppföljning utan samtycke efter avslutad utredning under som längst två månader (11 kap. 4 a och c §§ SoL).

Läs mer

Barn som kommer till Sverige och uppges vara gifta
– vägledning för socialtjänsten



Ensamkommande barn som avviker eller försvinner

Ensamkommande barn som försvinner i Sverige kan befinna sig i alla skeden av asylprocessen. Oberoende av varför de avviker så hamnar de i en väldigt utsatt situation. Det finns en stor risk att de far illa, utnyttjas och exploateras på olika sätt. Människohandel och exploatering kan också vara anledningen till ett avvikande eller försvinnande. Det är därför viktigt att alla aktörer tar dessa försvinnanden på största allvar. Genom barnkonventionen har Sverige

⁹² JO:s ämbetsberättelse 2016/17 s. 484, dnr 394-2016, 476-2016, 692-2016.

åtagit sig att skydda alla barn som befinner sig i landet mot bl.a. övergrepp (artikel 19), sexuellt utnyttjande (artikel 34), människohandel (artikel 35) och narkotika (artikel 33). Sverige har också förbundit sig att ge stöd och hjälp till personer som är eller kan vara offer för människohandel genom Europarådets konvention om bekämpande av människohandel.⁹³ På EU-nivå finns motsvarande bestämmelser i det så kallade människohandelsdirektivet.⁹⁴

Länsstyrelserna har genomfört en nationell kartläggning av ensamkommande barn som försvinner.⁹⁵ Enligt kartläggningen är kommunernas bedömning att den vanligaste orsaken som ligger till grund för att barn som kommunansvarisats avviker är avslag på asylansökan eller rädsla för att få avslag. I ankomstskedet bedöms orsakerna vara att barnet vill till en annan kommun, misstro/rädsla för myndigheter eller att barnet egentligen inte har haft för avsikt att söka asyl. Människohandel förekommer också.

Det är många olika aktörer med olika ansvarsområden som kommer i kontakt med ensamkommande barn. För att skydda barnen och motverka försvinnanden behöver olika aktörer uppmärksamma eventuella riskfaktorer och samverka med varandra. Länsstyrelserna i samtliga län i Sverige har i samverkan med berörda aktörer tagit fram regionala rutiner för arbetet med ensamkommande barn som försvinner. Rutinerna gäller både det förebyggande arbetet och arbetet när ett barn har avvikit/försvunnit samt rutiner/insatser när ett barn påträffas.⁹⁶

Som exempel på omständigheter och riskbeteenden då vuxna behöver vara extra uppmärksamma nämns i samverkansplanen för Stockholms län⁹⁷ bl.a. avslag eller förväntat avslag på asylansökan, barn i pågående asylprocess som fyller 18 år, flytt mellan boenden, påtaglig psykisk ohälsa samt om barnet kom till Sverige i grupp eller med någon anhörig eller är placerade i nätverket.

Om ett barn har avvikit kan socialtjänsten behöva överväga om det finns skäl för ett omedelbart omhändertagande enligt 6 § LVU. I sådant fall finns möjlighet att i vissa situationer begära handräckning hos polisen enligt 43 § LVU. Även om socialnämnden begär polishandräckning för att genomföra ett beslut om omhändertagande med stöd av LVU kvarstår det övergripande ansvaret för sökandet och återförandet av den unge till hemmet hos nämnden. JO har kritiserat socialnämnden i en kommun för passivitet vid sökandet efter en flicka som avvikit från ett HVB-hem där hon var placerad med stöd av LVU.⁹⁸

Om socialtjänsten har anledning att misstänka vissa brott mot barnet kan en polisanmälan göras, se nedan. Det kan också behöva göras en anmälan till polisen om att ett barn har försvunnit. Barnet kan då bli efterlyst nationellt. En anmälan om försvunnen person är inte samma sak som en begäran om handräckning enligt 43 § LVU eller en polisanmälan vid misstanke om brott.

⁹³ Europarådets konvention om bekämpande av människohandel, Warszawa den 16 maj 2005, SÖ 2010:8.

⁹⁴ Europaparlamentets och rådets direktiv 2011/36/EU av den 5 april 2011 om förebyggande och bekämpande av människohandel, om skydd av dess offer och om ersättande av rådets rambeslut 2002/629/RIF.

⁹⁵ På flykt och försvunnen, En nationell kartläggning av ensamkommande barn som avviker, rapport 2016:25.

⁹⁶ Metodstöd och rutiner finns att tillgå på länsstyrelsens webbplats, <https://www.lansstyrelsen.se/stockholm/stat-och-kommun/social-hallbarhet/integration/ensamkommande-barn/ensamkommande-barn-som-forsvinner-regeringsuppdrag.html> (hämtad 2019-12-04).

⁹⁷ Ensamkommande barn och unga som försvinner, Samverkansplan för Stockholms län, Rapport 2018:25.

⁹⁸ JO 2020-01-17, dnr 3760-2018.

En anmälan om försvunnen person kan göras av den gode mannen eller, efter sekretessprövning, av socialtjänsten. Om barnet blir efterlyst som försvunnen och det finns misstankar om att barnet kan befinna sig eller vara på väg utomlands kan efterlysningen läggas ut internationellt i Schengens informationssystem (SIS) av polisen.⁹⁹ Det gör det möjligt för polisen att i vissa fall få information om barnet påträffas utomlands.

När kan ett ärende som rör ett försvunnet barn avslutas?

När Migrationsverket anvisar ett barn till en kommun är den kommunen enligt 3 § LMA att anse som barnets vistelsekommun enligt 2 a kap. 1 § SoL. Det gäller omgående, dvs. även innan barnet har anlänt till kommunen. Om barnet tar sig till en annan kommun är den kommunens ansvar begränsat till akuta insatser (2 a kap. 2 § SoL). Anvisningskommunen behöver se till att barnet kommer tillbaka till det boende som hen har lämnat. Anvisningskommunens ansvar gäller även i de fall ett barn avviker redan innan barnet har anlänt till anvisningskommunen.

Hur länge socialtjänsten kan avvakta med att avsluta ärendet när ett ensamkommande barn har avvikit får avgöras efter en individuell bedömning i varje enskilt fall. Socialnämnden kan behöva samråda med barnets gode man innan ärendet avslutas. Vilka åtgärder som företas, resultatet av dessa samt vilka olika avvägningar som görs ska dokumenteras i barnets personakt.¹⁰⁰

Om ett ensamkommande barn har avvikit men senare påträffas eller ger sig till känna kvarstår anvisningen av barnet, om socialtjänsten i den anvisade kommunen inte har avslutat ärendet. Om ärendet är avslutat gör Migrationsverket en ny anvisning till den tidigare anvisade kommunen.¹⁰¹

Stöd och skydd vid tecken på människohandel och exploatering

Ensamkommande barn, i synnerhet barn i ankomstskeppet, och barn som lever i Sverige utan att ansöka om uppehållstillstånd, alternativt håller sig gömda, är några av de barngrupper som enligt en rapport från Länsstyrelsen är särskilt utsatta för människohandel i Sverige.¹⁰² Även barn som utnyttjas i hushållsslateri lyfts fram, till exempel vissa barn i nätverkshem eller barn som är gifta. Barn som utsätts för människohandel eller liknande brott kan t.ex. tvingas eller förmås att sälja sexuella tjänster, begå brott som att stjäla och sälja droger eller utnyttjas i hushållsarbete eller annat arbete.

Länsstyrelsen i Stockholms län och UNICEF har tagit fram en lista med tecken som kan indikera att ett barn är utsatt för människohandel eller liknande brott. Några exempel från listan är att barnet saknar identitetshandlingar eller har falska handlingar, att barnet inte kan uppge några kontaktuppgifter till vårdnadshavare eller någon annan person som har ansvaret för barnet, att barnet verkar styrt av någon som ringer barnet ofta och att barnet

⁹⁹ Se lagen (2000:344) om Schengens informationssystem.

¹⁰⁰ Se SOSFS 2014:5.

¹⁰¹ <https://www.migrationsverket.se/Andra-aktorer/Kommuner/Nyhetsarkiv/Nyhetsarkiv-for-kommuner/2019-06-27-Socialtjansten-ska-bedoma-lamplighet-i-samband-med-anknytningsanvisning-av-ensamkommande-barn.html> (hämtad 2019-12-04).

¹⁰² De kan alltid hitta mig, Studie om människohandel och utsatta barngruppers livsvillkor, Rapport 2018:3.

är involverat i kriminalitet. Det förekommer att barn ger inlärd svar på frågor om namn, ålder, nationalitet och anledningen till vistelsen i Sverige. Barn i människohandel och exploatering befinner sig ofta i någon form av beroendeställning, till förövaren, de kan t.ex. sakna alternativa sätt att försörja sig, ha ett försörjningsansvar för familjemedlemmar eller skulder för resan till Europa som ska betalas. Ibland är det en familjemedlem eller någon i barnets nätverk som exploaterar barnet.¹⁰³

Socialtjänsten har en central roll när det gäller att stödja och skydda barn som är offer eller potentiella offer för människohandel eller exploatering. När socialnämnden får en anmälan om att ett barn misstänks fara illa, t.ex. från Migrationsverket, ska den genast göra en bedömning av huruvida barnet eller den unge är i behov av omedelbart skydd (11 kap. 1 a § första stycket SoL). Barnets behov av skydd kan också behöva övervägas vid fler tillfällen under en utredning, liksom vid genomförandet och uppföljningen, eftersom barnets situation kan ändras över tid. Det är viktigt att kontinuerligt samverka med andra aktörer runt barnet som kan ha kännedom om barnets situation. Samverkan med polisen kan vara nödvändigt för att hålla sig uppdaterad om hotbilden mot barnet.

Om det finns uppgifter som tyder på att barnet far illa på grund av sitt beteende kan socialtjänsten behöva fatta beslut om ett omedelbart omhändertagande enligt LVU och därefter begära handräckning av polismyndigheten (43§ LVU). Det förutsätter att 3 § LVU bedöms vara tillämplig, dvs. att den unge utsätter sin hälsa eller utveckling för en påtaglig risk att skadas genom missbruk, kriminalitet eller annat socialt nedbrytande beteende.



Läs mer

På Nationella metodstödsteamet mot prostitution och människohandels webbplats <https://www.nmtsverige.se/> finns bland annat telefonnummer till en stödtelefon för yrkesverksamma i ärenden gällande prostitution och människohandel, vägledande publikationer samt en webbutbildning om människohandel.

Möjligheten att polisanmäla misstanke om brott mot barn

Vårdnadshavare och gode män omfattas inte av någon sekretess utan kan anmäla alla typer av brott till polisen. Socialtjänsten kan utan hinder av sekretess göra en polisanmälan och lämna ut uppgifter om enskilda personliga förhållanden om socialtjänsten i sitt uppdrag får kännedom om uppgifter, misstankar eller förhållanden som tyder på att vissa brott riktas eller har riktats mot någon som inte fyllt 18 år (10 kap. 21 § OSL).¹⁰⁴ Enligt Socialstyrelsens allmänna råd (SOSFS 2014:6) om handläggning av ärenden som gäller barn och unga bör socialnämnden vid misstanke om brott mot barn enligt 3, 4 eller 6 kap. BrB eller lagen (1982:316) med förbud mot könsstympning av kvinnor skyndsamt göra en polisanmälan, såvida det inte strider mot barnets

¹⁰³ Kan det vara människohandel? Länsstyrelsen Stockholm och UNICEF 2015.

¹⁰⁴ De brott som avses i denna bestämmelse gäller de som nämns i 3, 4 eller 6 kap. BrB, dvs. brott mot liv och hälsa, brott mot frihet och frid (vilket inkluderar människohandel och sexualbrott) och brott enligt lagen med förbud mot könsstympning av kvinnor.

bästa. Om nämnden är osäker på om en anmälan ska göras bör man konsultera polis eller åklagare i frågan.

Om socialnämnden har fått kännedom om att ett barn kan ha varit utsatt för ett brott som anges ovan, men har avstått från att göra en polisanmälan, bör skälen till det framgå av journalen.¹⁰⁵

Tidsbegränsat uppehållstillstånd före eller under brottsutredning

Migrationsverket kan enligt 5 kap. 15 § UtL bevilja en utländsk person som vistas i Sverige ett tidsbegränsat uppehållstillstånd för minst sex månader för att medverka i en brottsutredning och rättegång. Förutsättningen är att personens medverkan som målsägande eller vittne är av betydelse för rättsprocessen. Det finns också möjlighet att ansöka om ett tidsbegränsat uppehållstillstånd i 30 dagar om personen behöver tid att återhämta sig och ta ställning till om hen vill samarbeta med de brottsutredande myndigheterna (så kallad betänketid).¹⁰⁶

Läs mer

Utreda barn och unga – handbok för socialtjänstens arbete enligt socialtjänstlagen

Barn i internationell människohandel och exploatering – vägledning för socialtjänsten

LVU – handbok för socialtjänsten



¹⁰⁵ AR till 4 kap. 11 § SOSFS 2014:5.

¹⁰⁶ När ansökan har lämnats in eller beslut har fattats om tidsbegränsat uppehållstillstånd kan kommunen få ersättning för kostnader för bistånd enligt 4 kap. 1 § SoL samt vård enligt lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga, LVU, och lagen (1988:870) om vård av missbrukare i vissa fall, LVM. Det framgår av 17 § förordningen (2017:193) om statlig ersättning för asylsökande m.fl.

Socialnämndens ansvar för placering

Placeringsformer



6 kap. 1 § SoL

Socialnämnden ska sörja för att den som behöver vårdas eller bo i ett annat hem än det egna tas emot i ett

1. familjehem,
2. hem för vård eller boende, eller
3. stödboende för barn och unga i åldern 16 - 20 år (stödboende).

Ett *familjehem* är ett enskilt hem som på uppdrag av socialnämnden tar emot bl.a. barn för stadigvarande vård och fostran. Verksamheten ska inte bedrivas yrkesmässigt (3 kap. 2 § SoF).

Ett *jourhem* är ett enskilt hem som vid upprepade tillfällen tar emot barn för tillfällig vård och fostran (11 kap. 2 § andra stycket SoL). Om det inte finns särskilda skäl får ett barn vårdas i ett jourhem i högst två månader efter det att socialnämndens utredning har avslutats (6 kap. 6 § fjärde stycket SoL).

Ett *hem för vård eller boende (HVB)* är ett hem inom socialtjänsten som tar emot enskilda för vård eller behandling i förening med boende (3 kap. 1 § SoF).

Särskilda ungdomshem är en form av HVB som drivs av Statens institutionsstyrelse. En placering på ett särskilt ungdomshem kan ske enligt SoL eller LVU.

Med *stödboende* avses en verksamhet inom socialtjänsten som tar emot enskilda i åldern 16-20 år i ett eget boende med individanpassat stöd (3 kap. 1 a § SoF). I första hand är ett stödboende tänkt som ett placeringsalternativ för unga i åldern 18–20 år, men om det finns särskilda skäl kan även 16- och 17-åringar bli aktuella för placering i ett stödboende (6 kap. 1 § andra stycket SoL). Särskilda skäl kan vara att barnet bedöms vara moget och förberett för att på ett bra sätt klara av att bo och leva i ett eget boende, att barnet anses moget i övrigt och att barnet själv har uttryckt en önskan att bo i ett eget boende.¹⁰⁷

Vid valet av placeringsform ska alltid en bedömning göras av om förutsättningarna svarar mot de behov som personen i fråga har. Nämndens bedömning ska redovisas i ett underlag till beslut. Om beslutet gäller vård i familjehem, ska underlaget innehålla en familjehemsutredning som är aktuell.¹⁰⁸ Ett

¹⁰⁷ Prop. 2015/16:43 s. 38f. Angående lämplighetsbedömning vid inskrivning se 4 kap. HSLF-FS 2016:56.

¹⁰⁸ 5 kap. 1 § SOSFS 2012:11.

barn har rätt att själv få komma till tals i fråga om placeringsalternativ, och få sina åsikter beaktade med hänsyn till sin ålder och mognad.

Familjehemsplacering i nätverket

Med familjehemsplacering i nätverket avses en stadigvarande placering hos en familj som barnet känner sedan tidigare, i första hand släktingar. Familjehemsplaceringen kan ha föregåtts av en tillfällig placering i det aktuella hemmet.

En av grundprinciperna för vård utanför det egna hemmet är den så kallade anhörigprincipen. När ett barn placeras ska det i första hand övervägas om barnet kan tas emot av någon anhörig eller annan närstående. Vid beslut eller andra åtgärder som rör vård- eller behandlingsinsatser för barn ska dock vad som är bäst för barnet vara avgörande (1 kap. 2 § SoL). Att överväga placering i nätverket betyder enligt JO att det befintliga nätverket runt barnet ska undersökas. Om någon anhörig förklarar sig villig att ta emot barnet måste nämnden utreda förutsättningarna för en sådan placering.¹⁰⁹

Den tilltänkta familjen i barnets nätverk ska utredas på motsvarande sätt som andra tilltänkta familjehem. I Socialstyrelsens föreskrifter och allmänna råd (SOSFS 2012:11) om socialnämndens ansvar för barn och unga i familjehem, jourhem, stödboende och hem för vård eller boende finns bestämmelser samt rekommendationer gällande innehållet i den utredning som ska göras.¹¹⁰

När det gäller familjehemsplacering av ensamkommande barn i nätverket finns flera risker som socialtjänsten behöver vara särskilt uppmärksam på. Risker som har identifierats för gruppen är bland annat hedersrelaterat våld och förtryck samt människohandel, utnyttjande och exploatering i hushålls-slaveri, sexuellt eller på annat sätt.¹¹¹ Socialtjänsten behöver därför ta reda på hur relationen mellan barnet och personerna i det tilltänkta familjehemmet ser ut. I ett ärende har JO riktat kritik mot en socialnämnd för att nämnden placerade en flicka, som var under 15 år, i ett familjehem trots att det hade kommit fram uppgifter om att flickan var gift med en vuxen son till familjehemsföräldrarna.¹¹²

Placering av ett ensamkommande barn som har barn

Tidigare har konstaterats att barn till ensamkommande barn enligt definitionen inte själva är ensamkommande och således inte omfattas av reglerna om god man etc. Barnets föräldrar kan oavsett ålder vara vårdnadshavare för barnet. Däremot kan inte en minderårig vara förmyndare (se 10 kap. 1 § FB).¹¹³

¹⁰⁹ JO:s ämbetsberättelse 2001/02 s. 204, dnr 3990-1999, 4128-1999 och 4166-1999.

¹¹⁰ 4 kap. SOSFS 2012:11.

¹¹¹ Ensamkommande barn i nätverkshem, Rädda Barnen 2019. Se även ”De kan alltid hitta mig” - studie om människohandel och utsatta barngruppers livsvillkor, Rapport 2018:3, Länsstyrelsen Stockholm. Angående hedersrelaterat våld och förtryck se Länsstyrelsen i Östergötlands webbplats <https://www.hedersförtryck.se>. Sidan innehåller information bl.a. för professionella som kommer i kontakt med olika former av hedersrelaterat våld och förtryck samt nummer till deras stödtelefon för yrkesverksamma.

¹¹² JO 2017-12-20, dnr 1556-2017.

¹¹³ Om båda föräldrarna är minderåriga ska överförmyndaren eller någon annan behörig ansöka till tingsrätten om förordnande av förmyndare (10 kap. 18 § FB).

Frågan om det lilla barnet behöver vara placerat utifrån sina egna behov eller enbart är medföljande i föräldrarnas placering får bedömas utifrån förhållandena i det enskilda fallet. Ett ensamkommande barn som har fyllt 16 år och själv är förälder har vid behov rätt att ansöka hos Migrationsverket om dagersättning och eventuellt särskilt bidrag för sitt barn (20 § LMA).

En placering enligt SoL förutsätter samtycke

Insatser inom socialtjänsten till ett ensamkommande barn ska genomföras i samförstånd med barnet och hans eller hennes gode man eller särskilt förordnade vårdnadshavare. Om barnet har fyllt 15 år krävs samtycke både från den gode mannen och från barnet för att en insats, t.ex. i form av en placering enligt SoL, ska kunna beviljas (3 kap. 5 § och 11 kap. 10 § andra stycket SoL).

Rätten till stöd och hjälp från socialnämnden kan inte avse andra insatser än sådana som bedöms kunna tillgodose barnets behov på ett lämpligt sätt. Socialtjänsten behöver vara lyhörd för barnets och ställföreträdarens önskemål när det gäller placeringsform och val av hem, även om det inte finns någon ovillkorlig rätt för en enskild att få en viss bestämd insats.¹¹⁴

Förutsättningar för vård enligt LVU

För att LVU ska kunna tillämpas krävs ett missförhållande som är hänförligt till den unges¹¹⁵ hemmiljö (2 §) eller den unges eget beteende (3 §). Missförhållandet ska medföra att det finns en påtaglig risk för att den unges hälsa eller utveckling skadas och att behövlig vård inte kan ges på frivillig väg.

För att 2 § LVU ska kunna tillämpas krävs att den unge direkt eller indirekt står under vårdnadshavares eller någon fostrares inflytande.

För att 3 § LVU ska kunna tillämpas krävs att den unge utsätter sin hälsa eller utveckling för en påtaglig risk att skadas genom missbruk av beroendeframkallande medel, brottslig verksamhet eller något annat socialt nedbrytande beteende. Enligt förarbetena till lagen menas med socialt nedbrytande beteende att den unge beter sig på ett sätt som avviker från samhällets grundläggande normer.¹¹⁶

Bestämmelserna i SoL och 11-20 §§ LVU gäller för vårdens innehåll och utformning (10 § andra stycket LVU).¹¹⁷

När det inte går att placera ett barn

Undantagsvis kan det uppstå en situation där det inte finns några förutsättningar för en placering vare sig enligt SoL eller LVU. Barnet, som har fyllt 15 år, kan exempelvis på egen hand ha bosatt sig hos en familj, som socialtjänsten inte anser är lämplig för uppdraget som familjehem. Under sådana

¹¹⁴ Se prop. 1979/80:1 del A s. 185.

¹¹⁵ Med den unge avses i LVU både barn och unga som har fyllt 18 men inte 20 år, se 1 § andra och tredje stycket LVU.

¹¹⁶ Se prop. 1989/90:28 s. 109. Angående innebörden av socialt nedbrytande beteende se bl.a. RÅ 2000 ref. 33 och HFD 2015 ref. 7.

¹¹⁷ Se även prop. 1979/80:1 s. 504.

omständigheter behöver socialsekreteraren ha en dialog med barnet, informera om och förklara socialtjänstens ansvar för barn samt redogöra för vilka alternativ som finns när det gäller placering och annat stöd. Om barnet ändå inte samtycker till den placering som socialtjänsten erbjuder och förutsättningarna för LVU inte är uppfyllda kan ingen placering genomföras. Socialtjänsten kan i denna situation ha ett fortsatt ansvar att hålla kontakt med barnet och samarbeta med barnets ställföreträdare, utifrån socialnämndens ansvar för att barn och unga som riskerar att utvecklas ogynnsamt får det skydd och stöd som de behöver (5 kap. 1 § SoL). Syftet kan vara att motivera till en lämplig placering samt vid behov erbjuda annat stöd, exempelvis i form av öppna insatser.¹¹⁸

Läs mer

Socialstyrelsens föreskrifter och allmänna råd (SOSFS 2012:11) om socialnämndens ansvar för barn och unga i familjehem, jourhem, stödboende eller hem för vård och boende

Socialstyrelsens föreskrifter och allmänna råd (HSLF-FS 2016:56) om stödboende

Placerade barn och unga – handbok för socialtjänsten

LVU – handbok för socialtjänsten



Begränsade möjligheter att placera ensamkommande barn i en annan kommun

Den 1 juni 2018 ändrades lagstiftningen när det gäller möjligheten att placera asylsökande ensamkommande barn i en annan kommun än anvisningskommunen.

I förarbetena anges att kommunerna i första hand bör bygga upp en verksamhet för mottagande av ensamkommande barn i den egna kommunen. Enligt regeringen är det viktigt att åstadkomma en jämnare fördelning av barnen mellan kommunerna för att alla kommuner ska kunna fullgöra sitt uppdrag när det gäller mottagandet av ensamkommande barn och för att barn ska få sina rättigheter tillgodosedda.¹¹⁹

Ändringen som har genomförts i 3 § tredje stycket LMA innebär att en kommun som har fått ett ensamkommande barn anvisat till sig ska få placera barnet i ett boende i en annan kommun endast om någon av följande förutsättningar är för handen:

- kommunerna har ingått en överenskommelse om placeringen,
- placeringen sker med stöd av LVU eller med stöd av SoL i fråga om barn med motsvarande vårdbehov, eller

¹¹⁸ Se t.ex. JO:s ämbetsberättelse 2016/17 s. 484, dnr 394-2016, 476-2016, 692-2016.

¹¹⁹ Se prop. 2017/18:119.

- det med hänsyn till barnets vårdbehov finns synnerliga skäl.

I SoL har ett förtydligande gjorts i 2 kap. 1 § tredje stycket. Av bestämmelsen följer att det, *i fråga om den som omfattas av LMA*, finns särskilda bestämmelser om bistånd och placering av barn i den lagen.

I förarbetena anges att även om utgångspunkten bör vara att anvisningskommunen ska placera barnet i ett boende i den egna kommunen så kan ett enskilt barns behov av boende och vård i vissa fall vara svårt att tillgodose inom en kommun. Det behöver därför vara möjligt för en kommun att ingå en särskild överenskommelse med en annan kommun om placering i ett boende i den andra kommunen. Syftet med den överenskommelsen är att den kommun som barnet placeras i får kännedom om och godkänner att barnet placeras där så att kommunen får bättre förutsättningar att planera sin verksamhet, t.ex. på skolområdet. Enligt förarbetena bör överenskommelsen avse ett enskilt barn och det bör vara det kommunala organ som beslutar om placeringar enligt SoL som också ansvarar för eventuella överenskommelser. Skäl för överenskommelser kan t.ex. vara att en placering görs med hänsyn till anknytning, utbildning eller ett bättre vårdalternativ, men det kan också finnas andra skäl.¹²⁰

Den föreslagna begränsningen av en kommuns möjlighet att placera barn i ett boende i en annan kommun gäller inte placeringar som sker med stöd av LVU, eller med stöd av SoL då barnet har ett motsvarande vårdbehov men där vården kan ske på frivillig väg. Med motsvarande vårdbehov avses samma typ av behov som anges i LVU. I dessa fall får kommunen placera barnet i ett boende i en annan kommun utan att först ingå en särskild överenskommelse.¹²¹

Synnerliga skäl för placering i en annan kommun kan enligt förarbetena föreligga när det gäller barn med tunga, specifika vårdbehov på grund av fysiska, psykiska eller sociala problem som kräver särskilda insatser. Det kan även vara fråga om placering av barn som är i behov av särskilt skydd.¹²²

Enligt övergångsbestämmelserna gäller äldre regler fortfarande för placering och omplacering av ensamkommande barn i en annan kommun än den kommun som har anvisats av Migrationsverket, om placeringen skett före ikraftträdandet, dvs. före den 1 juni 2018.

¹²⁰ Prop. 2017/18:119 s. 14.

¹²¹ Prop. 2017/18:119 s. 15.

¹²² Prop. 2017/18:119 s. 16.

Socialnämndens ansvar för vården

6 kap. 7 § SoL

Socialnämnden ska i fråga om de barn som vårdas i ett familjehem, jourhem, annat enskilt hem, stödboende eller hem för vård eller boende

1. medverka till att de får god vård och fostran och i övrigt gynnsamma uppväxtförhållanden
2. verka för att de får lämplig utbildning,
3. verka för att de får den hälso- och sjukvård som de behöver, och
4. lämna vårdnadshavarna och föräldrarnas råd, stöd och annan hjälp som de behöver.



God vård

Socialnämnden har enligt 6 kap. 1 § SoL det övergripande ansvaret för att den som placeras får god vård och gynnsamma uppväxtförhållanden. Socialnämnden ska säkerställa tillgången till hem som kan erbjuda vård som är trygg, säker, ändamålsenlig och präglas av kontinuitet.¹²³

I 6 kap. 7 § SoL preciseras socialnämndens ansvar för placerade barn. Förutom att medverka till att dessa barn får god vård ska nämnden verka för att de får lämplig utbildning och den hälso- och sjukvård de behöver. Det ska framgå av genomförandeplanen vilka åtgärder som socialnämnden planerar inom dessa områden.¹²⁴

Lämplig utbildning

Socialnämnden ska verka för att placerade barn får den utbildning de har rätt till enligt skollagen (6 kap. 7 § SoL). Det är dock skolan som har ansvaret för själva utbildningen.¹²⁵

Asylsökande barn har enligt SkoL rätt till utbildning (7 kap. 2 § tredje stycket SkoL). Utbildningen ska vara likvärdig den som andra barn får. Det innefattar även extra anpassningar inom ramen för den ordinarie undervisningen.¹²⁶

Behövlig hälso- och sjukvård

Ensamkommande barn har samma rätt till hälso- och sjukvård och tandvård som andra barn. Socialnämnden ska verka för att placerade barns behov av hälso- och sjukvård blir tillgodosedda enligt gällande lagstiftning inom områ-

¹²³ 3 kap. 1 § SOSFS 2012:11.

¹²⁴ 7 kap. 3 § SOSFS 2012:11.

¹²⁵ Prop. 2012/13:10 s. 80 f.

¹²⁶ Läs om stöd för nyanlända elever m.m. på Skolverkets webbplats <https://www.skolverket.se/regler-och-ansvar/ansvar-i-skolfragor/stod-for-nyanlanda-elever/#h-Nyanlandaeleversratttillextraanpassningarochsarskiltstod> (hämtad 2019-12-04).

det. Det betyder att socialtjänsten ska vara aktiv i att få till stånd undersökningar, insatser och behandlingar som barnet eller den unge kan behöva. Socialtjänsten behöver också följa upp att placerade barn och unga får tandvård enligt bestämmelserna i tandvårdslagen (1985:125).¹²⁷

Socialnämnden har vidare ett ansvar för att samverka med andra samhällsorgan för att barn och unga som placeras ska få sina behov av hälso- och sjukvård samt tandvård tillgodosedda (5 kap. 1 a § SoL och 3 kap. 2 § SOSFS 2012:11). I socialnämndens ansvar ingår att underrätta regionen om att ett barn eller en ungdom placeras och därmed ska erbjudas en hälsoundersökning i anslutning till att vården inleds. Läs mer om hälsoundersökningar i kapitlet *Hälso- och sjukvårdsinsatser för ensamkommande barn och unga*.

När den enskilde har behov av insatser både från socialtjänsten och från hälso- och sjukvården ska kommunen tillsammans med landstinget upprätta en samordnad individuell plan (så kallad SIP). Planen ska upprättas om kommunen eller landstinget bedömer att den behövs för att den enskilde ska få sina behov tillgodosedda, och om den enskilde samtycker till att den upprättas. Arbetet med planen ska påbörjas utan dröjsmål (2 kap. 7 § SoL och 16 kap. 4 § HSL).

Egenvård

I vissa fall har ensamkommande barn någon form av medicin som barnet själv ansvarar för eller i vissa fall får hjälp med av boendepersonal eller familjehemsföräldrar. Då blir reglerna om egenvård tillämpliga. Vilka åtgärder som kan utföras som egenvård är beroende på omständigheterna i varje enskilt fall. Det är den behandlande legitimerade yrkesutövaren inom hälso- och sjukvården som bedömer om en hälso- och sjukvårdsåtgärd kan utföras som egenvård. Om förutsättningarna ändras, till exempel vid en omplacering, ska bedömningen omprövas.



Läs mer

Socialstyrelsens föreskrifter (SOSFS 2009:6) om bedömningen av om en hälso- och sjukvårdsåtgärd kan utföras som egenvård

Kontakt och umgänge med anhöriga

Föräldrar och anhöriga i hemlandet

Enligt artikel 9.3 i barnkonventionen ska konventionsstaterna respektera rätten för det barn som är skilt från sina föräldrar att regelbundet upprätthålla ett personligt förhållande till och direkta kontakter med båda föräldrarna, utom då detta strider mot barnets bästa. I 6 kap. 1 § SoL anges att vården för den som placeras bör utformas så att den främjar den enskildes samhörighet med anhöriga och andra närstående samt kontakt med hemmiljön.

Utgångspunkten vid en placering är alltså att en god och bibehållen relation mellan barn och föräldrar eller andra närstående ska eftersträvas, även

¹²⁷ Prop. 2012/13:10 s. 80 f.

om dessa personer inte befinner sig i Sverige. Samtidigt kommer naturligtvis ensamkommande barns förutsättningar och önskemål när det gäller kontakt med föräldrar och andra närstående att variera. Socialtjänsten behöver vara beredd att på olika sätt underlätta och stödja kontakten om barnet vill det och det kan ske på ett säkert sätt.

Syskon och andra närstående i Sverige

Ensamkommande barn kan ha syskon eller andra närstående i Sverige. Att ha kontakt med dessa personer kan vara betydelsefullt för det enskilda barnet och skapa kontinuitet i en instabil situation. Enligt artikel 16 i barnkonventionen har barn rätt till privat och familjeliv och får inte utsättas för godtyckliga eller olagliga ingripanden i denna rätt.

När någon placeras bör socialnämnden främja kontakten med närstående (6 kap. 1 § fjärde stycket SoL). Vidare har samhället som helhet ett ansvar för att främja barns utveckling av en kulturell identitet och användning av det egna minoritetsspråket.¹²⁸ I vissa fall kan det finnas risker vid umgänge, t.ex. om umgängespersonen har ett missbruk, en psykisk sjukdom eller om det har förekommit våld.

Socialtjänsten behöver ge ett barn som placeras relevant information och lyssna in barnets åsikter om planeringen – bl.a. vad gäller umgänget med syskon och andra närstående. I Socialstyrelsens föreskrifter och allmänna råd (SOSFS 2014:5) om dokumentation i verksamhet som bedrivs med stöd av SoL, LVU, LVM och LSS finns bestämmelser med krav på dokumentation av barns åsikter.¹²⁹

Läs mer

Socialstyrelsens kunskapsstöd, Barn i familjehem – umgänge med föräldrar och andra närstående



Genomförandeplan

7 kap. 3 § SOSFS 2012:11

Av genomförandeplanen ska det framgå vilka åtgärder som planeras för att barnet eller den unge

1. ska få lämplig utbildning i förskola eller skola,
2. ska få sina behov av hälso- och sjukvård och tandvård tillgodosedda och
3. vid behov ska få stöd i umgänget med föräldrar, syskon och andra närstående.



¹²⁸ 4 § lagen (2009:724) om nationella minoriteter och minoritetsspråk. Se även artikel 30 i barnkonventionen och JO:s ämbetsberättelse 2017/18 s. 444. Enligt JO bör socialtjänsten ha som utgångspunkt att barnet ska få behålla kontakten med sitt kulturella ursprung vid en placering.

¹²⁹ 4 kap. 15, 16 och 17 §§ SOSFS 2014:5.

En genomförandeplan ska alltid upprättas när ett barn eller en ungdom behöver vårdas i HVB, stödboende eller familjehem (11 kap. 3 § SoL). Genomförandeplanen ska konkretisera innehållet i vårdplanen och tydliggöra roller och ansvar mellan de olika parter som är involverade vid en placering (se 5 kap. 1 a § SoF och 7 kap. 3 § SOSFS 2012:11). Det kan t.ex. handla om stöd och hjälp med läxläsning eller vem som ska följa med barnet till hälso- och sjukvården eller tandvården.

Genomförandeplanen bör upprättas i samband med att barnet eller den unge placeras. Socialnämnden ska verka för att ett barn eller en ung person som är placerad och hans eller hennes vårdnadshavare deltar i arbetet med att upprätta, följa upp och vid behov revidera genomförandeplanen. Planen bör också upprättas, följas upp och revideras i nära samarbete med familjehemmet, hemmet för vård eller boende eller stödboendet. I god tid innan vården upphör bör genomförandeplanen kompletteras med uppgifter om hur barnet eller den unge ska förberedas för tiden efter placeringen har avslutats.¹³⁰ Om en placering ska avslutas för att barnet fyller 18 år eller registreras som 18 år kan socialtjänsten kontakta Migrationsverket för att möjliggöra planering av och förberedelse för övergången.



Läs mer

Socialstyrelsens föreskrifter och allmänna råd (SOSFS 2012:11) om socialnämndens ansvar för barn och unga i familjehem, jourhem, stödboende eller hem för vård eller boende

Placerade barn och unga – handbok för socialtjänsten

Uppföljning av vården



6 kap. 7 b § SoL

Socialnämnden ska noga följa vården av de barn och unga som vårdas i ett familjehem, jourhem, stödboende eller hem för vård eller boende främst genom

1. regelbundna personliga besök i det hem där barnet eller den unge vistas,
2. enskilda samtal med barnet eller den unge,
3. samtal med den eller dem som tagit emot barnet eller den unge i sitt hem, och
4. samtal med vårdnadshavaren.

Socialnämnden ska särskilt uppmärksamma barnets eller den unges hälsa, utveckling, sociala beteende, skolgång samt relationer till anhöriga och andra närstående.

¹³⁰ 7 kap. 2-3 §§ SOSFS 2012:11.

Av 6 kap. 7 b § SoL framgår att socialnämnden noga ska följa vården av barn och unga genom att besöka och samtala med barnet eller den unge och med den eller dem som har ansvaret för den dagliga omsorgen samt med barnets vårdnadshavare. Motsvarande bestämmelse finns i 13 a § LVU. Även artikel 25 i barnkonventionen ger barn som har omhändertagits av myndigheter för omvårdnad och skydd rätt till regelbunden översyn av den behandling som barnet får och alla andra omständigheter som rör barnets omhändertagande.

Det primära syftet med uppföljningen är att se till att barnet eller den unge har det bra och får den vård som hen har rätt till, med utgångspunkt från de vård- respektive genomförandeplaner som har upprättats.¹³¹ Barnets eller den unges behov av hälso- och sjukvård, inklusive tandvård, behöver följas upp särskilt, se avsnittet *Hälso- och sjukvårdsinsatser för ensamkommande barn och unga*. Ett annat syfte med uppföljningen är att få underlag till de överväganden respektive omprövningar av vården som ska göras minst varje halvår.¹³²

Enligt 6 kap. 7 c § andra stycket SoL ska socialsekreteraren besöka barnet eller den unge regelbundet i den omfattning som är lämplig utifrån barnets eller den unges behov och önskemål. JO betonar att för att nämnden ska kunna fullgöra sitt ansvar att ett barn växer upp under trygga förhållanden krävs en tät och kontinuerlig kontakt med barnet samt regelbundna besök där barnet vistas. Arbetet med att följa en placering måste anpassas efter förhållandena i det enskilda fallet. JO påtalar att när det gäller ensamkommande barn finns det ingen vårdnadshavare eller biologisk förälder som kan ge information om barnets förhållanden till socialnämnden, vilket annars ofta kan bidra till en god insyn i en placering.¹³³

Under uppföljningen behöver socialtjänsten vara uppmärksam på riskfaktorer för ett avvikande/försvinnande samt indikationer på människohandel och exploatering. Det gäller i synnerhet i de faser i asylprocessen där det finns en förhöjd risk såsom vid avslag eller förväntat avslag eller i samband med att barnet fyller 18 år eller registreras som 18 år, se vidare avsnitten *Ensamkommande barn som uppges vara gifta och Ensamkommande barn som avviker eller försvinner*.

Kompletterande insatser kan behövas

Det ensamkommande barnets behov av stöd och hjälp i vardagen ska i första hand tillgodoses av det familjehem respektive det boende där barnet är placerat. Vid den fortlöpande uppföljningen bör nämnden notera om det finns behov av ändrade eller utökade insatser som kan föranleda en ny utredning.¹³⁴ Om det i samband med den fortlöpande uppföljningen framkommer att barnet kan behöva ytterligare insatser utöver själva placeringen ska socialtjänsten inleda en utredning enligt 11 kap. 1 § SoL för att kunna bedöma hur behovet bäst kan tillgodoses.¹³⁵ Utredning ska också inledas vid en ansökan från den gode mannen och barnet om ytterligare insatser utöver placeringen.

¹³¹ Jfr prop. 2012/13:10 s. 76.

¹³² Prop. 2012/13:10 s. 76.

¹³³ JO:s ämbetsberättelse 2017/18, s. 332, dnr 5565-2016.

¹³⁴ SOSFS 2014:6.

¹³⁵ Enligt 2 kap. 2 § andra stycket SOSFS 2012:11 ska socialnämnden ha rutiner för uppföljning samt rutiner som säkerställer att en utredning inleds vid behov av ytterligare insatser eller omplacering.

När en omplacering av barnet övervägs

Bakgrunden till att en omplacering övervägs kan variera. Socialtjänsten kan ha haft anledning att omvärdera familjehemmets eller boendets möjligheter att tillgodose barnets behov. Barnet eller den gode mannen kan också ha begärt omplacering utifrån vantrivsel eller missnöje med placeringen. Ytterligare ett skäl till en omplacering kan vara att familjehemmet eller boendet inte anser sig klara av uppdraget.

Allsidig utredning och samråd

I situationer då en omplacering aktualiseras ska en utredning genomföras enligt 11 kap. 1 § SoL för att allsidigt belysa frågan, såvida inte förhållandena är så akuta att en omedelbar omplacering krävs.¹³⁶

Om barnet är placerat enligt SoL krävs samtycke till omplacering av den gode mannen och av barnet om barnet har fyllt 15 år. JO har kritiserat socialnämnden i olika kommuner för att inte ha samrått med den gode mannen eller med barnet inför beslut om omplacering. Att besluta om en omplacering utan barnets samtycke står i strid med kravet i 3 kap. 5 § SoL att insatser med stöd av SoL ska bygga på frivillighet från den enskildes sida.¹³⁷

Beslut och möjlighet att överklaga

Utgångspunkten är att socialtjänstens åtgärder som syftar till att endast verkställa ett biståndsbeslut inte kan överklagas. Det finns dock vissa åtgärder som rör ändring av en tidigare beviljad insats som har sådana rättsverkningar för den enskilde att hen borde ha ett berättigat intresse av att få åtgärden prövad av domstol. Enligt 41 § FL får ett beslut överklagas om beslutet kan antas påverka någons situation på ett inte obetydligt sätt.

JO anser att nämnden ska fatta ett formellt beslut om att ge bistånd i form av boende i ett nytt familjehem, HVB-hem eller stödboende. Det är sedan domstolen som får ta ställning till om ett eventuellt överklagande kan prövas. Enligt JO bör socialnämndens handläggning av en fråga om ändring av ett barns boende vara densamma oavsett om förändringen innebär en omprövning av ett biståndsbeslut eller om det handlar om en förändrad verkställighet.¹³⁸



Läs mer

Placerade barn och unga – handbok för socialtjänsten

¹³⁶ Se t.ex. JO:s ämbetsberättelse 2005/06 s. 242.

¹³⁷ JO 2016-02-04, dnr 578-2015, JO 2015-07-22, dnr 4539-2013 och JO 2015-03-18, dnr 4860-2013, 4943-2013, 4946-2013 och 5334-2013.

¹³⁸ Se JO:s ämbetsberättelse 2017/18 s. 332, dnr 5565-2015.

Socialnämndens ansvar sedan vård enligt SoL har upphört

Socialnämnden har ett lagstadgat ansvar att i sin omsorg om barn och unga tillgodose det särskilda behov av stöd och hjälp som kan finnas sedan vård och fostran utanför det egna hemmet har upphört (5 kap. 1 § första stycket 10 punkten SoL). Ansvaret omfattar alla barn och unga som, oberoende av ålder vid avslutad placering, har varit placerade i familjehem, HVB eller stödboende.

Nämnden bör vid bedömningen av ett barns eller en ung persons behov av stöd och hjälp efter avslutad vård i familjehem, HVB eller stödboende, beakta behovet av fortsatt kontakt med hemmet där han eller hon har varit placerad. Barnets eller den unges behov av personligt stöd bör vidare uppmärksammas och tillgodoses.¹³⁹

Angående socialnämndens ansvar när ett ensamkommande barn fyller 18 år eller registreras som 18 år se kapitlet *Det asylsökande barnet fyller 18 år eller registreras som 18 år*.

Läs mer

Placerade barn och unga – handbok för socialtjänsten



¹³⁹ 8 kap. SOSFS 2012:11.

Det asylsökande barnet fyller 18 år eller registreras som 18 år

Ett asylsökande barn som fyller 18 år eller efter en åldersbedömning registreras som 18 år betraktas som vuxen i asylprocessen. Om barnet fyller 18 år upphör den gode mannens förordnande utan särskilt beslut (5 § tredje stycket Lgeb). Om barnet däremot registreras som 18 år behöver överförmyndaren fatta ett formellt beslut om detta.¹⁴⁰ Ansvar för mottagandet av en person över 18 år, som inte fortsättningsvis vårdas enligt SoL eller LVU, övergår till Migrationsverket som ska anvisa den unge till ett anläggningsboende (3 § LMA).

Om Migrationsverket efter en åldersbedömning registrerar den sökande som över 18 år behöver socialnämnden göra en egen åldersbedömning.¹⁴¹ Om nämnden finner att åldern på den unge är högre än den som låg till grund för det tidigare biståndsbeslutet och att det beslutet ska upphävas bör detta enligt JO ske genom att beslutet omprövas i ett formellt beslut. Det gör att den enskilde har möjlighet att överklaga nämndens beslut till förvaltningsrätten. Ytterst blir det domstolen som får ta ställning till om den enskilde i ärendet om bistånd ska betraktas som ett barn eller som vuxen.¹⁴²

Bistånd enligt LMA

I Migrationsverkets ansvar för vuxna asylsökande ingår att bedöma om en asylsökande har särskilda behov.¹⁴³ I propositionen till LMA framgår att mottagandet hos MIV så långt det är möjligt måste vara individuellt anpassat med särskild hänsyn till barn, krigsskadade och andra med särskilda behov. Många asylsökande har traumatiska upplevelser bakom sig och är i fysiskt eller psykiskt dåligt skick. Den som behöver särskild omvårdnad måste givetvis få sådan anpassad till behoven.¹⁴⁴ Migrationsverket har därmed ett ansvar för att anpassa sitt mottagande till asylsökande med särskilda behov.

Bistånd enligt SoL

Enligt 4 kap. 1 § SoL har den som inte själv kan tillgodose sina behov eller få dem tillgodosedda på annat sätt rätt till bistånd av socialnämnden för sådana förmåner som inte kan tillgodoses på annat sätt, t.ex. genom en annan huvudman. Den enskilde ska genom biståndet tillförsäkras en skälig levnadsnivå.

Vuxna asylsökande har emellertid rätt till logi och bistånd enligt LMA. Av 1 § andra stycket LMA framgår att den som omfattas av LMA inte samtidigt kan få bistånd enligt 4 kap. 1 § SoL för förmåner av *motsvarande karaktär*. Om den enskildes behov, efter det att hen har fyllt 18 år eller har registrerats

¹⁴⁰ Se RH 2018:18.

¹⁴¹ För exempel på hur utredningsansvaret har bedömts i domstol se t.ex. Kammarrätten i Stockholms dom 2019-08-28 i mål nr 2288-19, Kammarrättens i Göteborgs dom den 8 november 2017 i mål 70-17 samt Kammarrättens i Jönköpings dom den 16 maj 2017 i mål 900-17.

¹⁴² JO:s ämbetsberättelse 2017/18 s. 332, dnr 5565-2016.

¹⁴³ Mottagningsdirektivet (2013/33/EU) och asylprocedurdirektivet (2013/32/EU).

¹⁴⁴ Prop. 1993/94:94 s. 26-27.

som 18 år, helt kan tillgodoses enligt LMA kan insatsen enligt SoL avbrytas.¹⁴⁵

Fråga uppkommer vilket vårdbehov som kan tillgodoses inom ramen för den logi som Migrationsverket ska tillhandahålla enligt LMA och gränsdragningen gentemot socialnämndens ansvar för bistånd enligt SoL. Det finns ingen praxis från HFD i denna fråga.¹⁴⁶ I förarbetena uttalas att den unge asylsökandes eventuella behov av insatser enligt socialtjänstlagen efter 18-årsdagen får bedömas enligt gängse regler.¹⁴⁷ JO har också uttalat att bedömningen av huruvida den unge ska beredas vård även efter sin 18-årsdag behöver göras utifrån samma förutsättningar som gäller för andra unga vuxna.¹⁴⁸

En asylsökande har alltid rätt att ansöka om bistånd enligt SoL, få en individuell prövning samt ett överklagbart beslut. Efter en ansökan om bistånd från den enskilde behöver kommunens handläggare göra en sedvanlig prövning enligt 4 kap. 1 § SoL av den enskildes behov.

Kommunen har enligt 2 kap. 1 § SoL det yttersta ansvaret för att enskilda får det stöd och den hjälp som de behöver och kan enligt 4 kap. 2 § ge bistånd även i andra fall än de som omfattas av 4 kap. 1 § SoL.¹⁴⁹ Bistånd enligt 4 kap. 2 § SoL är frivilligt och socialnämndens beslut kan inte överklagas.

Vård enligt LVU

Vård med stöd av 3 § LVU (de så kallade beteendefallen) upphör inte för att den asylsökande fyller 18 år under vårdtiden och ansvaret övergår till Migrationsverket. Vården kan endast upphöra av det skälet att den unge inte längre är i behov av vård eller att hen fyller 21 år.¹⁵⁰

Socialnämnden ska noga följa vården av en ungdom som vårdas enligt LVU (13 § LVU). När vård med stöd av LVU inte längre behövs ska nämnden besluta att vården ska upphöra (13 a § och 21 § LVU).

Statlig ersättning vid stora vårdbehov

Från och med den 1 juli 2017 får kommunerna endast ersättning för asylsökande ensamkommande unga mellan 18 och 21 år om de vårdas enligt LVU eller om de har ett motsvarande vårdbehov, till exempel på grund av kriminalitet eller missbruk och vårdas enligt SoL. Det förutsätter att vården påbörjades innan barnet fyllde 18 år.¹⁵¹

¹⁴⁵ Angående möjligheten att ändra ett gynnande beslut om bistånd i form av en placering se HFD 2019 ref. 63.

¹⁴⁶ Kammarrätten har i några domar funnit att unga sökande med särskilda behov av stöd inte har haft rätt till bistånd till boende enligt 4 kap. 1 § SoL då det inte visats att behoven inte kan tillgodoses av Migrationsverket enligt LMA (se t.ex. Kammarrätten i Göteborgs dom i mål nr 3822-18). Det finns även exempel där domstolen har kommit fram till att utredningen ger stöd för att Migrationsverket inte kan tillgodose behoven och att den unge därför hade rätt till bistånd i form av fortsatt familjehemsplacering (Se t.ex. Kammarrätten i Göteborgs dom i mål nr 5722-17).

¹⁴⁷ Prop. 2005/06:46, s. 50.

¹⁴⁸ Se JO:s ämbetsberättelse 2017/18 s. 332 (dnr 5565-2016).

¹⁴⁹ Se t.ex. HFD 2017 ref. 33.

¹⁵⁰ Se JO:s beslut 2019-02-07, dnr 1060-2017.

¹⁵¹ Förordning (2017:193) om statlig ersättning för asylsökande m.fl. När det gäller frågan om vilka uppgifter kommunen kan och behöver lämna till Migrationsverket för att verket ska kunna bedöma rätten till ersättning, se Kammarrätten i Jönköpings dom 2019-09-20 i mål 1675-19.

Sekretess m.m. vid bedömning av att den asylsökande är över 18 år

Om Migrationsverket under asylutredningen bedömer att den asylsökande är över 18 år kan myndigheten, med stöd av 17 kap. 1 § UtIL, begära uppgifter från socialnämnden om den unges personliga förhållanden. En förutsättning är att uppgifterna behövs för att avgöra ärendet om uppehållstillstånd eller för att verkställa ett beslut om avvisning eller utvisning.¹⁵² Socialtjänsten ska vid en sådan förfrågan lämna ut dokumenterade och relevanta uppgifter.¹⁵³

Det kan också finnas situationer då socialtjänsten eller boendepersonalen misstänker att en person som har anvisats som ett ensamkommande barn är över 18 år. Detta skulle i sin tur kunna medföra att ansvaret för mottagandet ligger på Migrationsverket och inte på kommunen. Eftersom det råder sekretess mellan socialtjänsten och Migrationsverket får socialtjänsten inte kontakta Migrationsverket angående misstankar om att personen är vuxen, såvida det inte står klart att uppgiften kan röjas utan att den enskilde eller någon närstående lider men eller den enskilde lämnar samtycke till att uppgiften lämnas ut (10 kap. 1 § och 26 kap. 1 § OSL).¹⁵⁴ Sekretess hindrar dock inte att en uppgift lämnas till en annan myndighet, om det är nödvändigt för att den utlämnande myndigheten ska kunna fullgöra sin verksamhet (10 kap. 2 § OSL). Av förarbetsuttalandet framgår att bestämmelsen ska tillämpas restriktivt. Sekretessen får endast efterges när det är nödvändigt att en sekretessbelagd uppgift lämnas ut för att en myndighet ska kunna fullgöra ett visst åliggande. Det räcker till exempel inte att den utlämnande myndighetens verksamhet blir mindre effektiv om uppgiften inte lämnas ut.¹⁵⁵

¹⁵² Även en migrationsdomstol, Migrationsöverdomstolen, regeringen, Polismyndigheten eller Säkerhetspolisen kan begära uppgifter med stöd av denna bestämmelse.

¹⁵³ Sekretess hindrar inte att en uppgift lämnas till en annan myndighet, om uppgiftsskyldighet följer av lag (10 kap. 28 § OSL).

¹⁵⁴ Boendepersonal i offentligt driven verksamhet omfattas också av reglerna i OSL medan boendepersonal i enskild verksamhet omfattas av regler om tystnadsplikt i 15 kap. SoL.

¹⁵⁵ Prop. 1979/80:2 s 122.

Barnet får uppehållstillstånd

Migrationsverkets ansvar upphör

Beslut om uppehållstillstånd innebär i princip att barnet inte längre omfattas av LMA. Rätten till bistånd enligt LMA för den som inte bor på ett anläggningsboende upphör en månad från dagen för beslutet om uppehållstillstånd (8 § tredje stycket LMA). Socialnämnden har därefter det yttersta ansvaret för barnets försörjning och även fortsättningsvis för barnets boende samt för eventuell efterforskning av familjemedlemmar. Kommunerna får emellertid ersättning från Migrationsverket för mottagandet av ensamkommande barn och unga.¹⁵⁶

Folkbokföring

När ett ensamkommande barn beviljas permanent uppehållstillstånd eller uppehållstillstånd som gäller för minst ett år ska barnet folkbokföras och få ett personnummer. Enligt ett rättsligt ställningstagande från Skatteverket kan folkbokföring ske även om en person har beviljats ett uppehållstillstånd som är kortare än ett år, om det utifrån personens avsikt med vistelsen och med hänsyn till personens anställnings- eller studieförhållanden och övriga omständigheter kan antas att personens vistelse i Sverige kommer att uppgå till minst ett år.¹⁵⁷ Barn som har fyllt 13 år och är folkbokförda i Sverige har möjlighet att ansöka om id-kort hos Skatteverket.

Särskilt förordnad vårdnadshavare

10 § Lgeb

Beviljas barnet uppehållstillstånd, ska socialnämnden i den kommun där barnet vistas hos rätten väcka talan om eller anmäla behov av en särskilt förordnad vårdnadshavare enligt föräldrabalken, om inte särskilda skäl talar emot det. Överförmyndaren ska underrätta socialnämnden om att förutsättningar för en sådan talan eller anmälan föreligger.



I anslutning till att barnet får uppehållstillstånd ska socialnämnden väcka talan om eller anmäla behov av en särskilt förordnad vårdnadshavare. Framställningen eller ansökan ska enligt 10 § Lgeb göras av socialnämnden i den kommun där barnet vistas.¹⁵⁸ Angående betydelsen av vistelsekommun i Lgeb, se kapitlet *God man för ensamkommande barn*.

¹⁵⁶ Förordning (2010:1122) om statlig ersättning för insatser för vissa utlänningar.

¹⁵⁷ Folkbokföring vid uppehållstillstånd kortare än ett år. Tillgängligt på <https://www4.skatteverket.se/rattsligvagledning/362649.html?date=2017-07-07> (hämtad 2019-12-04).

¹⁵⁸ I 5 kap. 2 § SoF anges att i fråga om särskilt förordnad vårdnadshavare för ensamkommande barn gäller bestämmelserna i Lgeb.

Det är viktigt att ansökan inte drar ut på tiden. JO har i flera fall kritiserat kommuner för att socialnämnden dröjt för länge med att ansöka om vårdnadshavare i samband med att ensamkommande barn hade beviljats uppehållstillstånd.¹⁵⁹

Vanligtvis åberopas som grund för vårdnadsöverflyttningen att barnets föräldrar är varaktigt förhindrade att utöva vårdnaden (6 kap. 8 a § FB). Med att en förälder är varaktigt förhindrad att utöva vårdnaden menas att hen under överskådlig tid inte kommer att kunna fatta beslut i frågor som rör barnet.¹⁶⁰

Det kan finnas skäl för socialnämnden att, efter samråd med överförmyndaren, avstå från att ansöka om en särskilt förordnad vårdnadshavare. Skälet kan exempelvis vara att barnet inom viss kortare tid fyller 18 år. Eftersom ett barn ska ha en vårdnadshavare till dess att hen fyller 18 år kan den gode mannen i dessa fall kvarstå i sitt uppdrag fram till dess att barnet blir myndigt.¹⁶¹

Uppdraget och krav på den som ska utses till vårdnadshavare

Bestämmelserna om särskilt förordnad vårdnadshavare följer av 6 kap. 2 § FB och är således, till skillnad från reglerna om god man, inte specifika för ensamkommande barn. Uppdraget som vårdnadshavare är, jämfört med uppdraget som god man, mer inriktat på den långsiktiga planeringen för barnet och dess integration i det svenska samhället, som en följd av att barnet har fått uppehållstillstånd.¹⁶²

Alla som är under arton år måste ha en förmyndare, som bland annat har till uppgift att ansvara för den omyndiges tillgångar. Vanligtvis är den som är särskilt förordnad vårdnadshavare också särskilt förordnad förmyndare, men om det finns särskilda skäl kan någon annan förordnas till förmyndare (10 kap. 3 § FB).

Den som utses till särskilt förordnad vårdnadshavare ska vara lämpad att ge barnet omvårdnad, trygghet och en god fostran (6 kap. 10 a § första stycket FB). Formuleringen knyter an till vad barn har rätt till enligt den grundläggande bestämmelsen om vårdnadsansvaret i 6 kap. 1 § FB men betyder inte att den särskilt förordnade vårdnadshavaren själv behöver stå för den dagliga omsorgen. Denne ska dock säkerställa att barnets behov tillgodoses.

Den som är underårig får inte utses till vårdnadshavare. Om inte särskilda skäl talar emot det ska samma person utses till vårdnadshavare för syskon (6 kap. 10 a § tredje stycket FB).

Utredning och ansökan

Vid kännedom om att det behöver göras en ansökan eller anmälan om särskilt förordnad vårdnadshavare ska socialnämnden inleda en utredning enligt 11 kap. 1 § SoL. Utredningen vid varaktigt förhinder att utöva vårdnaden bör innehålla uppgifter om föräldrarna, tänkbar vårdnadshavare (i förekommande

¹⁵⁹ JO 2012-04-20, dnr 5716-2011, JO 2013-05-29, dnr 313-2013, JO 2013-04-08, dnr 569, JO2012-03-05, dnr 6489-2017, JO 2018-10-08 dnr 2951-2018 och JO 2019-04-29, dnr 6834-2017.

¹⁶⁰ Prop. 2004/05:136 s. 54.

¹⁶¹ Prop. 2004/05:136 s. 52 f.

¹⁶² Prop. 2004/05:136 s. 38.

fall två personer) och barnet.¹⁶³ I handboken *Om barnet behöver ny vårdnadshavare* utvecklas de allmänna råden om utredningen samt beskrivs handläggningen och socialnämndens roll i domstolen.¹⁶⁴

Barnet och vårdnadshavarna är part i socialnämndens utredning och ska få ta del av beslutsunderlaget. Den tilltänkte vårdnadshavaren är inte part i ärendet hos socialnämnden och behöver därför inte beredas möjlighet att yttra sig över utredningen. Däremot är det viktigt att denna person får ta del av de uppgifter i utredningen som handlar om henne eller honom, så att nämndens beslutsunderlag blir så korrekt som möjligt.¹⁶⁵

När stämningsansökan eller anmälan om att behov av vårdnadshavare föreligger ges in till domstolen bifogar socialnämnden sin utredning. Socialnämndens beslut att ansöka om särskilt förordnad vårdnadshavare kan inte delegeras (10 kap. 5 § SoL).

Förordnandets upphörande

Förordnandet som särskild vårdnadshavare upphör utan särskilt beslut när barnet fyller 18 år (6 kap. 2 § FB). Det upphör också om en domstol har beslutat att flytta över vårdnaden till föräldrarna (6 kap. 10 § FB). En särskilt förordnad vårdnadshavare har vidare rätt att på egen begäran bli entledigad från sitt uppdrag (6 kap. 10 b § första stycket FB). Om en särskilt förordnad vårdnadshavare vid utövandet av sitt uppdrag gör sig skyldig till missbruk eller försummelse eller av någon annan orsak inte längre är lämplig som vårdnadshavare, ska hen entledigas från uppdraget. Frågor om ändring i vårdnaden på denna grund prövas av rätten efter ansökan från socialnämnden (6 kap. 10 c § FB).

Om föräldrarna anländer till Sverige

Att barnet har fått en särskilt förordnad vårdnadshavare får till följd att en förälder som senare anländer till Sverige och vill återfå vårdnaden måste väcka talan hos tingsrätten enligt 6 kap. 10 § FB om att få vårdnaden överflyttad till sig. Frågan om överflyttning kan också prövas på ansökan av socialnämnden. Avgörande för rättens beslut är vad som är bäst för barnet (6 kap. 2 a § FB).

Socialförsäkringsförmåner och studiestöd

Under vissa förutsättningar kan olika socialförsäkringsförmåner t.ex. efterlevandestöd och barnbidrag utgå till barn och unga som har fått uppehållstillstånd och bor i Sverige.¹⁶⁶

Barn och unga som har uppehållstillstånd har vanligtvis rätt till studiestöd genom Centrala studiestödsnämnden (CSN).¹⁶⁷

¹⁶³ Se HSLF-FS 2017:47.

¹⁶⁴ Socialstyrelsen, *Om barnet behöver ny vårdnadshavare*, s. 42 ff. och 70 ff. Handboken finns numera för nedladdning hos Myndigheten för familjerätt och föräldraskapsstöd på www.mföf.se.

¹⁶⁵ Se vidare Socialstyrelsen, *Om barnet behöver ny vårdnadshavare* s. 78.

¹⁶⁶ Läs mer på Försäkringskassans webbplats https://www.forsakringskassan.se/omfk/dina_rattigheter_och_skyldigheter/forsakrad-i-sverige (hämtad 2019-12-04).

¹⁶⁷ Läs mer på CSN:s webbplats <https://www.csn.se/bidrag-och-lan/for-din-situation/utlandsk-medborgare/ny-i-sverige.html> (hämtad 2019-12-04).

Barnet med uppehållstillstånd fyller 18 år

Unga som har fyllt 18 år kan ansöka om och beviljas fortsatt placering med stöd av 4 kap. 1 § SoL om de har ett fortsatt vårdbehov. Om den unge vårdas med stöd av 3 § LVU fortgår vården till dess att vården inte längre behövs och socialnämnden fattar beslut om att vården ska upphöra. Vård enligt LVU kan ges till dess att den unge fyller 21 år (21 § LVU).

När en placering ska avslutas behöver planering inför utslussningen vara individuellt anpassad och påbörjas i god tid. Enligt Socialstyrelsens allmänna råd (SOSFS 2012:11) om socialnämndens ansvar för barn och unga i jourhem, familjehem, stödboende och hem för vård eller boende bör genomförandeplanen i god tid innan vården upphör kompletteras med uppgifter om hur barnet eller den unge ska förberedas för tiden efter att placeringen har avslutats. Socialnämnden bör vid bedömningen av ett barns eller en ungs behov av stöd och hjälp efter avslutad vård i familjehem, hem för vård eller boende eller stödboende beakta behovet av fortsatt kontakt med hemmet där han eller hon har varit placerad. Barnets eller den ungs behov av personligt stöd bör uppmärksammas och tillgodoses. Socialnämnden bör tillgodose den ungs behov av stöd och hjälp med frågor om ekonomi och med att ordna bostad, studier eller arbete.¹⁶⁸

Skolgången lyfts i forskning fram som särskilt viktig för nyanlända barn och unga dels som struktur i vardagen, dels som en plats för sociala kontakter förutom att utbildning kan skapa möjligheter för framtiden.¹⁶⁹ Eftersom personer som saknar gymnasieutbildning kan ha svårt att etablera sig på arbetsmarknaden behöver den unge ofta få möjlighet att fullfölja sin gymnasieutbildning.

Vuxna studerande bör i regel ha sin försörjning genom studiestödsformerna men kan ansöka om och vid behov beviljas ekonomiskt bistånd enligt 4 kap. 1 § SoL.¹⁷⁰

Ungdomar som har fyllt 20 år och som varken förvärvsarbetar eller studerar kan få etableringsinsatser enligt lagen (2017:584) om ansvar för etableringsinsatser för vissa nyanlända invandrare.¹⁷¹ Etableringsinsatserna ska stödja nyanlända att så snabbt som möjligt komma in i arbets- och samhällslivet.¹⁷²



Läs mer

Socialstyrelsens kunskapsstöd, Att öka förutsättningarna för egen försörjning – unga vuxna i verksamheten ekonomiskt bistånd

¹⁶⁸ 7-8 kap. AR SOSFS 2012:11.

¹⁶⁹ Forskningsrådet för hälsa, arbetsliv och välfärd (2016), Nyanlända barn och den svenska mottagningsstrukturen. Röster om hösten 2015 och en kunskapsöversikt, s. 28.

¹⁷⁰ Se SOSFS 2013:1 och Ekonomiskt bistånd, handbok för socialtjänsten.

¹⁷¹ De närmare förutsättningarna för anvisning till etableringsprogrammet, programmets innehåll och ersättning till deltagare m.m. regleras i förordningen (2017:820) om etableringsinsatser för vissa nyanlända invandrare.

¹⁷² Genom lagen som trädde i kraft den 1 januari 2018 harmoniserades regelverket i större utsträckning med vad som gäller för övriga arbetssökande. Möjligheten för ungdomar i ålder 18-19 år utan föräldrar i Sverige att få etableringsinsatser togs också bort, se prop. 2016/17:175 s. 62.

Ensamkommande barn som är kvotflyktingar

Kvotflyktingar har sitt uppehållstillstånd klart vid ankomsten till Sverige.¹⁷³ De anvisas för bosättning i en kommun genom lagen (2016:38) om mottagande av vissa nyanlända invandrare för bosättning (bosättningslagen). Varje år ger regeringen Migrationsverket i uppdrag att ta ut och överföra kvotflyktingar till Sverige. Ett antal platser är akutplatser där prövning och bosättning görs med förtur. Arbetet sker i nära samarbete med FN:s flyktingorgan UNHCR.¹⁷⁴

Den kommun som ett ensamkommande barn som är kvotflykting anvisas till har samma ansvar för barnet som för andra ensamkommande barn som anvisas och får uppehållstillstånd. LMA blir aldrig tillämplig eftersom barnet har uppehållstillstånd vid ankomsten till Sverige. Det gör t.ex. att reglerna om begränsning av placering i annan kommun inte aktualiseras (2 kap. 1 § tredje stycket SoL).

Det förekommer att barn som är kvotflyktingar anländer till Sverige i en konstellation med vuxna som inte är deras vårdnadshavare. Dessa barn är ensamkommande barn, vilket innebär att socialtjänsten ska inleda utredning enligt 11 kap. 1 § SoL och fatta beslut om placering av barnet. I underlaget som följer med kommunanvisningen från Migrationsverket framgår bl.a. om ett barn har anlät i en konstellation med vuxna som inte är deras vårdnadshavare. Det är viktigt att det finns rutiner på plats i kommunen som gör att sådan information uppmärksammas och når den del av socialtjänsten som ansvarar för mottagande av ensamkommande barn.

Kvotflyktingar har som andra bosatta i regionen rätt till subventionerad hälso- och sjukvård (8 kap. 1 HSL). Det är viktigt att anvisningskommunen i enlighet med bestämmelsen i 11 kap. 3 a § SoL anmäler till regionen att ett barn har anlät och ska placeras så att regionen kallar barnet till en hälsoundersökning. Regionen ska erbjuda alla barn samt unga personer i åldern 18-20 år som placeras en hälsoundersökning i anslutning till att vården inleds (1 § lagen om hälsoundersökning av barn och unga som vårdas utanför det egna hemmet). Läs mer i avsnittet *Hälso- och sjukvårdsinsatser för ensamkommande barn och unga*.

Ett barn som kommer till en kommun som kvotflykting har skolplikt och rätt till utbildning på samma sätt som andra barn (7 kap. 2 § och 29 kap. 2 § SkoL).

Socialnämnden i den kommun som har ansvar för barnet ska göra en framställning eller ansöka om en särskilt förordnad vårdnadshavare enligt FB (5 kap. 2 § SoF). Socialnämnden kan även yrka att domstolen fattar ett interimistiskt, d.v.s. ett tillfälligt beslut, om särskilt förordnad vårdnadshavare som gäller till dess att domstolen slutligt avgjort frågan. Om handläggningen ändå drar ut på tiden kan barnet tillfälligt vara i behov av en god man.

¹⁷³ Upphållstillstånd beviljas enligt 5 kap. 2 § UtlL.

¹⁷⁴ Information samt tips och råd om mottagande i kommunen har tagit fram inom ramen för projektet Stärkt mottagande av kvotflyktingar och finns på Migrationsverkets webbplats <https://www.migrationsverket.se/Andra-aktorer/EU-fonder/Tidigare-fonder/Flyktingfonden/Genomforda-projekt/Starkt-mottagande-av-kvotflyktingar---SMAK.html> (hämtad 2019-12-04).

De ensamkommande barn som kommer som kvotflyktingar omfattas av samma ersättningssystem som andra ensamkommande barn med uppehållstillstånd. Kommunen kan utöver det också ansöka om ersättning för vissa särskilda kostnader såsom till exempel resekostnader för hämtning vid flygplatsen.¹⁷⁵

¹⁷⁵ Förordning (2010:1122) om statlig ersättning för insatser för vissa utlänningar. Se även <https://www.migrationsverket.se/Andra-aktorer/Kommuner/Statlig-ersattning/Sok-ersattning-for-personer-med-uppehallstillstand/Ersattning/Vissa-sarskilda-eller-extraordinara-kostnader.html>.

Om barnet får avslag på sin asylansökan

Om barnet får avslag på sin asylansökan kvarstår socialnämndens ansvar för boende och andra insatser till det ensamkommande barnet till dess att beslutet om avvísning eller utvisning har verkställts.¹⁷⁶ Den gode mannens uppdrag kvarstår och barnet har fortsatt rätt till bistånd enligt LMA.¹⁷⁷ Huvudregeln är också att barnet har rätt att fortsätta sin skolgång respektive vistelse i förskola trots avvísnings- eller utvisningsbeslut så länge barnet är kvar i landet.¹⁷⁸ Rätten till hälso- och sjukvård kvarstår också till dess barnet lämnar Sverige.¹⁷⁹

Stöd mellan avslag och återvändande

Efter avslagsbeslutet följer för många barn en tid av oviss väntan på om och när återvändandet till hemlandet kommer att verkställas. Kravet på ett ordnat mottagande kan göra att ett barn kan leva i Sverige med ett utvisningsbeslut under lång tid. Det kan vara en påfrestande tid såväl för barnet som för de vuxna som finns i dess närhet. Barn som får avslag på sin asylansökan utgör en riskgrupp när det gäller försvinnanden. Se vidare avsnittet *Ensamkommande barn som avviker eller försvinner*.

Arbetet med ensamkommande barn och ungdomar som är inne i en återvändandeprocess efter avslag på ansökan om uppehållstillstånd behandlas i rapporten Mellan avslag och utvisning.¹⁸⁰ Rapporten är resultatet av en förstudie med målet att utveckla arbetet med denna grupp barn. Enligt rapporten krävs ett aktivt arbete för att rusta barnen inför ett återvändande, till exempel hjälpa dem att se realistiska alternativ, undersöka möjligheter till utbildning i hemlandet etc. Barnen behöver också känslomässigt stöd, struktur och rutiner i vardagen samt en aktiv fritid för att motverka känslor av meningslöshet, ångest och apati.¹⁸¹

¹⁷⁶ Prop. 2005/06:46 s. 50.

¹⁷⁷ Se dock 12 § LMA enligt vilken den som håller sig undan så att ett beslut om avvísning eller utvisning inte kan verkställas inte har rätt till bistånd.

¹⁷⁸ 29 kap. 2-3 §§ Skoll.

¹⁷⁹ 4 § lagen (2008:344) om hälso- och sjukvård åt asylsökande jämförd med 5-7 §§ lagen (2013:407) om hälso- och sjukvård till vissa utlänningar som vistas i Sverige utan nödvändiga tillstånd.

¹⁸⁰ Strömsunds kommun och Europeiska återvändandefonden (2015).

¹⁸¹ Efter studien har metodmaterial tagits fram i samverkan med Migrationsverket och Länsstyrelsen i Jämtlands län inom ramen för projektet Barnets bästa vid återvändande. Materialet finns att tillgå på <https://www.begripligt.nu/> Se också t.ex. Ensamkommande barn och unga som försvinner, Samverkansplan och rutiner för Stockholms län, tillgänglig på <https://www.lansstyrelsen.se/download/18.26f506e0167c605d5694758f/1551707293160/Rapport%202018-25%20Barn%20som%20forsvinner%20Samverkansplan%20Sthlm%20lan.pdf> (hämtad 2019-12-04).

Återvändande för unga som har fyllt 18 år

Den unge ska själv ordna sin hemresa

Om den unge har hunnit fylla 18 år innan beslutet om avvisning eller utvisning är verkställt, finns det inte längre något krav på ett ordnat mottagande i hemlandet eftersom detta endast gäller barn.

Den som är vuxen förväntas själv planera för sin egen återresa, ordna resehandlingar och självant lämna landet. Tidsfristen för frivillig utresa börjar löpa när ett beslut om avvisning eller utvisning har vunnit laga kraft. Om beslutet inte är förenat med en tidsfrist ska personen återvända snarast möjligt (12 kap. 15 § UtL). Migrationsverket kan vid ett frivilligt återvändande hjälpa till med att boka hemresan. För återresa till vissa länder finns ett ekonomiskt stöd som kan betalas ut i samband med att personen återvänder till hemlandet.¹⁸²

Den unges rättigheter i avvaktan på verkställighet

I samband med 18-årsdagen upphör den gode mannens uppdrag och den unge blir själv ansvarig för kontakten med Migrationsverket. Rätten till bistånd i form av dagersättning och annat bistånd enligt LMA upphör när tidsfristen för frivilligt återvändande har gått ut alternativt om beslutet inte är förenat med någon tidsfrist när det vunnit laga kraft, om det inte är uppenbart oskäligt (11 § LMA).¹⁸³ Enligt förarbetena kan ett skäl för att få fortsatt bistånd vara att ett avvisnings- eller utvisningsbeslut inte kan verkställas trots att personen i fråga visat att hen fullt ut har verkat för att sådan verkställighet ska ske.¹⁸⁴

Regionens skyldighet att erbjuda hälso- och sjukvård och tandvård begränsas för den som är över 18 år till vård som inte kan anstå, mödrahälsovård, vård vid abort och preventivmedelsrådgivning (6 § lagen om hälso- och sjukvård åt asylsökande). Rätten till utbildning kvarstår (29 kap. 2 § 5 punkten SkoL).

Den som håller sig gömd i syfte att undandra sig verkställighet av ett beslut har enligt en dom från HFD¹⁸⁵ inte rätt till försörjningsstöd enligt 4 kap. 1 SoL. Bistånd kan då inte heller lämnas i form av nödbistånd med stöd av 4 kap. 3 § SoL, eftersom den paragrafen förutsätter att försörjningsstöd enligt 1 § alls kan komma i fråga. HFD nämner i domen kommunens yttersta ansvar för att enskilda får det stöd och den hjälp som de behöver och kommunens möjlighet att ge bistånd enligt 4 kap. 2 § SoL även i andra fall än de som omfattas av 4 kap. 1 § SoL.

¹⁸² Förordning (2008:778) om återetableringsstöd för vissa utlänningar.

¹⁸³ Migrationsverket kan inte heller lämna ersättning till kommuner och landsting för kostnader efter att rätten till LMA har upphört.

¹⁸⁴ Se Prop. 2015/16:146 s. 18.

¹⁸⁵ HFD 2017 ref. 33.

Familjeåterförening m.m.

Ensamkommande barn som har fått uppehållstillstånd som flykting eller alternativt skyddsbehövande har möjlighet att återförenas med sina föräldrar i Sverige (5 kap. 1 § tredje stycket 4 UtlL).¹⁸⁶ Det kan också inträffa att föräldrarna till ett ensamkommande barn anländer till Sverige som asylsökande. I utlänningslagen används begreppet familjesammanhållning, istället för familjeåterförening, för dessa situationer (5 kap. 3 § första stycket 5 UtlL).

Av praxis från HFD framgår att det är först när föräldrarna faktiskt tar hand om sitt barn alternativt har fått den rättsliga vårdnaden överförd till sig som barnet inte längre är att betrakta som ensamkommande.¹⁸⁷

Föräldrarna har beviljats uppehållstillstånd på grund av anknytning till barnet

Inför eller i samband med att en förälder eller båda föräldrarna anländer till Sverige behöver återföreningen planeras. Vid planeringen behöver barnet, dess företrädare, vårdgivare respektive familjehemsföräldrar delta tillsammans med socialtjänsten. Planeringen behöver utgå från det individuella barnet och hur situationen ser ut i det enskilda fallet. Barnet behöver information om vad som kommer att hända när familjen anländer. Barnet har inte något eget ansvar för planeringen eller faktisk hjälp till familjen vid en familjeåterförening. I vissa fall kan det vara möjligt och till fördel att socialtjänsten har telefonkontakt med familjen i hemlandet och förklarar för familjen vad som gäller vid ankomst i fråga om t.ex. boende och försörjning.

Den kommun som enligt SoL är ansvarig för barnet ansvarar också för att planeringen kommer till stånd. Om barnet har placerats i annan kommun behöver ett samarbete ske mellan kommunerna för att underlätta familjeåterföreningen. Den ansvariga kommunen kan t.ex. behöva överföra information till den kommun där barnet är placerad om barnets familj har för avsikt att anlända dit. Gällande sekretessregler måste beaktas vid samverkan.

I anslutning till att föräldrarna anländer aktualiseras socialnämndens skyldighet att inleda utredning enligt 11 kap. 1 § SoL. I utredningen behöver socialnämnden ta ställning till om placeringen kan upphöra och barnet kan bo tillsammans med sina föräldrar och i sådant fall om det finns behov av kompletterande insatser.

Om barnet har en god man ska den gode mannen entledigas när föräldrarna har anlant, under förutsättning att föräldrarna är i stånd att utöva förmynderskapet och vårdnaden (5 § Lgeb). Om barnet istället har en särskilt förordnad vårdnadshavare måste föräldrarna ansöka hos tingsrätten om att få vårdnaden

¹⁸⁶ Möjligheten till familjeåterförening för alternativt skyddsbehövande togs i princip bort när den tillfälliga lagen trädde i kraft år 2016 men har återinförts när lagen förlängdes den 20 juli 2019. Det ställs inga krav på att barn ska kunna försörja sina familjemedlemmar, så som är fallet då anknytningspersonen i Sverige är vuxen (9-10 §§ tillfälliga lagen).

¹⁸⁷ HFD:s dom den 29 april 2016 i mål 2262-15.

överflyttad till sig. Till dess att rätten har fattat beslut i vårdnadsfrågan kvarstår den särskilt förordnade vårdnadshavarens uppdrag.

Föräldrar som kommer till Sverige efter att ha fått uppehållstillstånd på anknytning till ett ensamkommande barn omfattas inte av anvisningar enligt bostättningslagen. De kan välja vilken kommun de vill bosätta sig i, vilket ofta är den kommun där barnet vistas. Om det är oklart vilken kommun som är ansvarig är det alltid vistelsekommunen som är ytterst ansvarig för att föräldrarna får det stöd och den hjälp de behöver (2 a kap. 1 § SoL). Om föräldrarna ansöker om bistånd till bostad får socialtjänsten utreda och göra en bedömning i det individuella fallet om ett sådant bistånd behövs för uppnåendet en skäligen levnadsnivå.¹⁸⁸

Efter ankomsten till Sverige ska föräldrarna folkbokföra sig. För att bli inskrivna i det sociala trygghetssystemet behöver de också vända sig till Försäkringskassan och, om de är arbetsföra, registrera sig hos Arbetsförmedlingen.

Föräldrarna är asylsökande

Om föräldrar till ett ensamkommande asylsökande barn anländer till Sverige och själva ansöker om asyl omfattas de av LMA. Föräldrarna ska erbjudas plats på ett anläggningsboende av Migrationsverket, men har även möjlighet att själva ordna sitt boende. Socialtjänsten behöver utreda och ta ställning till om barnets placering kan upphöra och barnet bo tillsammans med sina föräldrar.

Om barnet däremot har uppehållstillstånd och föräldrarna är asylsökande omfattas föräldrarna av LMA och barnet av SoL. Eftersom Migrationsverkets anläggningsboenden är till för asylsökande har Migrationsverket ingen skyldighet att låta barnet bo där. Familjesammanhållning förutsätter då som regel att familjen själv ordnar sitt boende. Om föräldern i den situationen inte har ekonomisk förmåga att försörja barnet får hen ansöka om ekonomiskt bistånd enligt 4 kap. 1 § SoL avseende barnet i sitt hushåll.

Till dess att en eller båda föräldrarna faktiskt tar hand om barnet alternativt har fått den rättsliga vårdnaden överförd till sig är barnet att betrakta som ett ensamkommande barn.¹⁸⁹

¹⁸⁸ Vuxna personer har som utgångspunkt ett eget ansvar att ordna boende och socialtjänsten har ingen generell skyldighet att ordna boende till alla som är bostadslösa i kommunen. I rättspraxis har dock rätt till bistånd genom tillhandahållande eller ombesörjande av bostad som uppfyller kraven på skäligen levnadsnivå ansetts föreligga när den enskilde är helt bostadslös och har speciella svårigheter att på egen hand skaffa bostad (RÅ 2004 ref 130 och RÅ 1990 ref. 119).

¹⁸⁹ Jfr HFD dom den 29 april 2016 i mål 2262-15.

Referenser

Propositioner

- Prop. 1979/80:1 del A *om socialtjänsten*
- Prop. 1979/80:2 *med förslag till sekretesslag m.m.*
- Prop. 1989/90:28 *Vård i vissa fall av barn och ungdomar*
- Prop. 1992/93:159 *om stöd och service till vissa funktionshindrade*
- Prop. 1993/94:94 *Mottagande av asylsökande m.m.*
- Prop. 1996/97:113 *God man för ensamma flyktingbarn*
- Prop. 1996/97:124 *Ändring i socialtjänstlagen*
- Prop. 2002/03:53 *Stärkt skydd för barn i utsatta situationer*
- Prop. 2004/05:136 *Stärkt skydd för ensamkommande barn*
- Prop. 2004/2005:170 *Ny instans- och processordning i utlännings- och medborgarskapsärenden*
- Prop. 2005/06:46 *Mottagande av ensamkommande barn*
- Prop. 2006/07:129 *Utveckling av den sociala barn- och ungdomsvården m.m.*
- Prop. 2007/08:95 *Ett starkare skydd mot diskriminering*
- Prop. 2007/08:105 *Lag om hälso- och sjukvård åt asylsökande m.fl.*
- Prop. 2011/12:60 *Genomförande av återvändandedirektivet*
- Prop. 2012/13:10 *Stärkt skydd för barn och unga*
- Prop. 2013/14:198 *Bristande tillgänglighet som en form av diskriminering*
- Prop. 2015/16:43 *Stödboende- en ny placeringsform för barn och unga*
- Prop. 2015/16:146 *Extra ändringsbudget för 2016 – Ändring av rätten till bistånd för vissa utlänningar*
- Prop. 2015/16:174 *Tillfälliga begränsningar av möjligheten att få uppehållstillstånd i Sverige*
- Prop. 2016/17:59 *Trygg och säker vård för barn och unga som vårdas utanför det egna hemmet*
- Prop. 2016/17:121 *Åldersbedömning tidigare i asylprocessen*
- Prop. 2016/17:175 *Ett nytt regelverk för nyanlända invandrares etablering i arbets- och samhällslivet*
- Prop. 2017/18:119 *Ändringar i fråga om kommunplacering av ensamkommande barn*
- Prop. 2017/18:186 *Inkorporering av FN:s konvention om barnets rättigheter*

Föreskrifter och allmänna råd

SOSFS 2012:11 Socialstyrelsens föreskrifter och allmänna råd om socialnämndens ansvar för barn och unga i familjehem, jourhem, stödboende och hem för vård eller boende

SOSFS 2013:1 Socialstyrelsens allmänna råd om ekonomiskt bistånd

SOSFS 2014:5 Socialstyrelsens föreskrifter och allmänna råd om dokumentation i verksamhet som bedrivs med stöd av SoL, LVU, LVM och LSS

SOSFS 2014:6 Socialstyrelsens allmänna råd om handläggning av ärenden som gäller barn och unga

HSLF-FS 2016:56 Socialstyrelsens föreskrifter och allmänna råd om stödboende

HSLF-FS 2017:47 Myndigheten för familjerätt och föräldraskapsstöds allmänna råd om socialnämndens ansvar vid behov av ny vårdnadshavare

Barnrättskommitténs allmänna kommentarer

Barnrättskommitténs allmänna kommentar nr 5 *Allmänna åtgärder för genomförandet av konventionen om barnets rättigheter (artikel 4, 42 och 44.6) (CRC/GC/2003/5)*

Barnrättskommitténs allmänna kommentar nr 6 *Behandlingen av ensamkommande barn och barn som har skilts från föräldrarna utanför ursprungslandet (CRC/C/GC/6)*

Barnrättskommitténs allmänna kommentar nr 12 *Barnets rätt att bli hörd (CRC/C/GC/12)*

Barnrättskommitténs allmänna kommentar nr 14 *Om barnets rätt att få sitt bästa satt i främsta rummet (CRC/C/GC/14)*